

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Tomáš Ryger

Zásada nemo tenetur se ipsum accusare

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 18. 8. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 130 491 znaků včetně mezer.

Tomáš Ryger

V Praze dne 18. 8. 2023.

Děkuji tímto JUDr. Rudolfu Vokounovi, CSc. za velmi cenné připomínky a odborné rady, kterými mi přispěl k vypracování této diplomové práce. Dále děkuji své rodině za podporu a trpělivost, kterou mi poskytovala po celou dobu mého studia.

Obsah

ÚVOD	1
1 ZÁSADA NEMO TENETUR JAKO ZÁSADA TRESTNÍHO ŘÍZENÍ	3
1.1 K OTÁZCE ZÁSADY NEMO TENETUR JAKO ZÁSADY	3
1.2 ZÁSADA NEMO TENETUR JAKO ZÁKLADNÍ ZÁSADA TRESTNÍHO ŘÍZENÍ	4
1.3 VÝZNAM ZÁSAD	5
2 HISTORIE ZÁSADY NEMO TENETUR SE IPSUM ACCUSARE	7
2.1 UPLATŇOVÁNÍ ZÁSADY VE STAROVĚKU A RANÉM STŘEDOVĚKU	7
2.2 VÝVOJ ZÁSADY NEMO TENETUR V ČESKÝCH ZEMÍCH DO ROKU 1989	9
2.2.1 <i>Období předhusitské</i>	9
2.2.2 <i>Období stavovské</i>	10
2.2.3 <i>Období feudálního absolutismu</i>	12
2.2.4 <i>Vývoj za kapitalismu do roku 1938</i>	14
2.2.5 <i>Právní vývoj od roku 1948–1956, politické procesy</i>	15
2.2.6 <i>Vývoj 1956–1989</i>	17
3 PRÁVNÍ UKOTVENÍ ZÁSADY NEMO TENETUR V PRÁVNÍM ŘÁDU ČR	18
3.1 UKOTVENÍ ZÁSADY V MEZINÁRODNÍCH SMLOUVÁCH, KTERÝMI JE ČR VÁZÁNA	18
3.1.1 <i>Mezinárodní pakt o občanských a politických právech</i>	18
3.1.2 <i>Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení</i>	19
3.1.3 <i>Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod</i>	20
3.2 UKOTVENÍ ZÁSADY NEMO TENETUR V PRÁVU EVROPSKÉ UNIE	25
3.3 UKOTVENÍ ZÁSADY VE VNITROSTÁTNÍM PRÁVU ČR.....	27
3.3.1 <i>Ukotvení zásady na ústavní úrovni</i>	27
3.3.2 <i>Ukotvení zásady nemo tenetur na zákonné úrovni</i>	30
3.3.3 <i>Ukotvení zásady nemo tenetur v návrhu nového trestního řádu</i>	34
4 VÝSLECH A VÝPOVĚĎ OBVINĚNÉHO	37
4.1 POUČENÍ OBVINĚNÉHO PŘED VÝSLECHEM.....	37
4.2 KOMPARACE POUČENÍ V SYSTÉMU KONTINENTÁLNÍHO PRÁVA A COMMON LAW	39
4.2.1 <i>Kontinentální právo</i>	39
4.2.2 <i>Poučení obviněného v systému common law</i>	40
4.3 ZAKÁZANÉ FORMY DONUCENÍ PŘI VÝSLECHU	41
4.4 ÚVAHY DE LEGE FERENDA	44
5 VÝSLECH A VÝPOVĚĎ SVĚDKA	47
5.1 MOŽNOST SVĚDKA ODEPŘÍT VÝPOVĚĎ	47
5.1.1 <i>Právo svědka uvedeného v § 100 odst. 1 trestního řádu odepřít výpověď</i>	48
5.1.2 <i>Právo svědka uvedeného v § 100 odst. 2 trestního řádu odepřít výpověď</i>	48

5.2 POSUZOVÁNÍ MOŽNOSTI SVĚDKA ODEPŘÍT VÝPOVĚĎ	49
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	54
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	55
SEZNAM PŘÍLOH.....	61
ABSTRAKT	62
ABSTRACT	63

Úvod

Zásada nemo tenetur se ipsum accusare (dále v této práci jako „zásada nemo tenetur“) je jednou ze základních právních zásad současné podoby trestního řízení a je jednou z nejvýznamnějších práv obhajoby nejen fyzických, ale i právnických osob. Zatímco doslovný překlad zásady nemo tenetur je „nikdo není povinen sám sebe obviňovat“, setkáme se v češtině spíše s označením „zásada zákazu donucování k sebeobvinění“. Tato diplomová práce se bude věnovat zásadě nemo tenetur v rámci trestního práva, ale uplatnění nachází i v rámci správního práva přestupkového.

Díky zákonným ustanovením, které vyjadřují zásadu nemo tenetur, je obviněným osobám zajištěno, že prokázání spáchaných trestných činů nebude provedeno pomocí nezákonného donucení osoby obviněné (či v širším smyslu zásady nemo tenetur osoby blízké osoby obviněné), ale za použití jiných důkazů prokazující vinu této osoby v souladu se zásadou materiální pravdy. V trestním procesu proti sobě mnohdy stojí dva protichůdné zájmy; prvním je spravedlivé usvědčení a potrestání pachatele, čímž by byl naplněn účel trestního řízení, a druhým je právo osoby na respektování jejího soukromí a její integrity. Skrz historickou zkušenost nakonec v trestním řízení převážil zájem druhý.¹

Téma této diplomové práce je stále aktuální zejména z toho důvodu, že nejen v České republice, ale ve všech zemích, kde je tato zásada právně ukotvena, se mantinely zásady nemo tenetur neustále vymezují. Děje se tak v reakci na nové situace, technologie i dynamický pohled společnosti na hodnotu soukromí a lidské integrity. Cílem této práce tak bude komplexně představit zásadu nemo tenetur; popsat, jak je v současném právním řádu upravena a jak se s tímto institutem vypořádává judikatura.

V této diplomové práci se nejprve zabývám tím, co chápeme pod pojmem „zásada“ v právu a proč zásadu nemo tenetur řadíme mezi zásady trestního práva procesního i přesto, že není vyjmenována v § 2 trestního řádu.

V druhé kapitole, vzhledem k již popsané signifikanci historické zkušenosti k pochopení současného vnímání zásady nemo tenetur, popisují vývoj této zásady v čase se zaměřením na český stát.

V další části diplomové práce se budu věnovat zakotvení zásady nemo tenetur v mezinárodních smlouvách, kterými je Česká republika vázána, společně s rozбором relevantní

¹ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2018, sp. zn. II. ÚS 3525/16.

judikatury mezinárodních organizací či soudů. Dále se v této kapitole budu zabývat právním ukotvení zásady nemo tenetur v českém vnitrostátním právu, a to jak na ústavní, tak zákonné úrovni.

V neposlední řadě se podrobně věnuji výslechu obviněného včetně popisu institutu poučení o právu obviněného odepřít výpověď jako jednoho z předpokladů zákonného výslechu.

V poslední kapitole se pak zabývám výslechem svědka, přičemž se zaměřuji na jeho právo odepřít výpověď v případě, že by jí mohl způsobit nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké, a způsobu, jak OČTŘ postupují při zjišťování, zda je toto odepření výpovědi svědkem důvodné.

1 Zásada nemo tenetur jako zásada trestního řízení

Základní zásady trestního řízení jsou určité právní principy – vůdčí právní ideje, jimiž je ovládáno trestní řízení. Jedná se o nejzákladnější právní pravidla, kterými je nutné se řídit při vyřizování jednotlivých trestních věcí v trestním řízení. Uplatnění těchto zásad je nutným předpokladem a nejdůležitější zárukou skutečného plnění úkolu trestního řízení, neboť tyto zásady zajišťují dodržování smyslu zákona, ochranu společnosti včetně práv oprávněných zájmů občanů a zejména osoby, proti které se řízení vede.²

Současný trestní řád v tomto ohledu navázal na trestní řád z roku 1956 a základní zásady trestního řízení vyjmenovává ve svém katalogu v ustanovení § 2. Jelikož toto ustanovení neobsahuje zásadu nemo tenetur, naskýtá se zde otázka, z čeho vyplývá, že se jedná o zásadu a zda jí lze považovat za základní zásadu trestního řízení.

1.1 K otázce zásady nemo tenetur jako zásady

K tomu, co platí o právní zásadě, Kuhn shrnul, že:

1. „Jde o právní pravidlo, tedy jej lze vyjádřit ve formě kondicionální věty.
2. Jde o standard tvořící základ té části práva, k níž přísluší (například základ určitého právního institutu, zákona právního odvětví nebo vícero právních odvětví) nebo v případě obecných principů právních tvořící základ právnímu řádu jako významového celku.
3. Z předchozího znaku vyplývá to, že jde o pravidla mimořádného stupně důležitosti z hlediska té části práva, k níž přísluší, popřípadě u obecných principů právních z hlediska právního řádu jako významového celku.
4. Jde o pravidlo vysokého stupně obecnosti.“³

Aplikujeme-li výše uvedené na zásadu nemo tenetur, je zjevné, že tyto definiční znaky splňuje.

Zásadu nemo tenetur lze vyjádřit ve formě kondicionální věty. I přesto, že v zákoně doslovně vyjádřena není, v judikatuře Ústavního soudu byla mnohokrát vymezena a dala by se

² JELÍNEK, Jiří. [Základní zásady trestního řízení] In: JELÍNEK Jiří a kol. *Trestní právo procesní*, 5. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 121.

³ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Praha: Karolinum, 2002, s. 136.

shrnout jako: „*Nikdo není povinen přispět aktivním způsobem, přímo či nepřímo, k vlastnímu odsouzení.*“⁴

Zásada nemo tenetur je bezpochyby standardem trestního práva procesního, zejména pak trestně-procesního dokazování. Tvoří jeden ze základních principů práva na obhajobu a moderního kontinentálního (inkvizičně – obžalovacího)⁵ trestního procesu.⁶

Vzhledem ke vyjádření této zásady v LZPS, kdy se neváže na jedno konkrétní procesní stádium, a k bohatosti judikatury, která neustále hledá meze zásady nemo tenetur, lze mluvit o dostatečné obecnosti.

Ostatně, jako zásadu ji považuje nejenom právní doktrína⁷, ale i Ústavní soud⁸.

1.2 Zásada nemo tenetur jako základní zásada trestního řízení

Jak již bylo uvedeno výše, základní zásady trestního řízení jsou uvedeny v § 2 trestního řádu. Jelikož toto ustanovení neobsahuje zásadu nemo tenetur, pro určení, zda může být i tato zásada označena jako *základní* zásada trestního řízení, je nutné odpovědět na otázku, zda jsou základní zásady v trestním řádu uvedeny taxativně, či demonstrativně, což je debata na úrovni právní teorie. Dle mnohých odborníků jsou základní zásady vypočteny taxativně, např. Hermanovský tvrdí, že: „*základními zásadami jsou pouze zásady vypočtené v § 2 trestního řádu. Ostatní zásady nelze považovat za základní zásady trestního řízení*“.⁹ Jelínek pak dále rozšiřuje základní zásady nad rámec § 2 trestního řádu i o zásady uvedené v § 2 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictvích ve věcech mládeže.¹⁰

⁴ Takto je například vyjádřena v rezoluci XV. Mezinárodního kongresu trestního práva.

⁵ Při označení současného trestního řízení vycházím z Muláka, podle kterého o současném kontinentálním trestním řízení mluvíme jako o modelu inkvizičně-akuzačním, viz MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, s. 42.

⁶ Srovn. KOPA, Martin. Čl. 37 [*Právo odepřít výpověď a procesní rovnost*]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021 : „*Nejprve jde o právo odepřít výpověď, které je součástí širšího konceptu zákazu sebeobviňování. Díky tomuto konceptu lze hovořit o správném nastavení rolí veřejné moci vůči jednotlivci s ohledem na jeho možný budoucí trestní postih.*“

⁷ Srovn. POCHYLÁ, Veronika. [*Účast obviněného na rekognici z pohledu zásady nemo tenetur se ipsum accusare*]. In: JELÍNEK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu*. Praha: Leges, 2016. s. 219.: „*Jednou ze základních zásad trestního řízení je i zásada, že nikdo není povinen sám sebe obviňovat, tedy nemo tenetur se ipsum accusare(..)*“

⁸ Např. Nález Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2021 č.j. III.ÚS 1679/20.

⁹ HERMANOVSKÝ, Pavel. *K pojetí základních zásad trestního řízení*. Stát a právo 23, 1986, s. 210.

¹⁰ JELÍNEK, Jiří a kol: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 615.

Mulák¹¹ je naopak toho názoru, že výpočet základních zásad trestního řízení v § 2 trestního řádu je „zdánlivě taxativní“, jelikož je mnoho dalších zásad, které jsou elementární pro trestní řízení, mají ústavní rozměr a nejsou vypočteny v § 2 trestního řádu. Mimo zásadu *nemo tenetur* je jím například zásada *ne bis in idem*.

Zásadu *nemo tenetur* za základní považují i Císařová a Gřivna, podle kterých: „je okruh základních zásad stanoven zákonem. Některé základní zásady v řízení před soudem shrnuje Ústava v čl. 90 a násl., některé jsou vyjádřeny v LZPS v čl. 2, 8, 12, 37, 38, 40 a v čl. 5 a 6. Úmluvy. Základní zásady trestního řízení vypočítává platný trestní řád v ustanovení § 2“

Z toho lze vyvozovat, že zásada *nemo tenetur* je jednou ze základních zásad trestního řízení, a to i přesto, že není uvedena v § 2 trestního řádu, a to díky svému významu a ústavnímu zakotvení.

Dále lze zásadu *nemo tenetur* považovat za základní zásadu trestního řízení jako součást principu *presumpce nevinny*, upraveného v § 2 odst. 2 trestního řádu. Takto vyložil článek 6 odst. 2 EÚLP obsahující princip *presumpce nevinny* ESLP¹². Takový názor sdílí i mnozí další odborníci a tento výklad připouští i sám Mulák.¹³

1.3 Význam zásad

Zařadíme-li *nemo tenetur* mezi základní zásady trestního řízení, je vhodné popsat význam, které zásady mají. Ten vyplývá již z definice zásad jako vůdčích právních idejí, kterými je vedeno trestní řízení. Základní zásady trestního řízení zajišťují vytváření trestně-procesních zákonů, jejich výklad a také uplatňování, které směřuje k dosažení účelu trestního procesu. Význam základních zásad v současnosti neustále narůstá.¹⁴

Dle Jelínka¹⁵ se význam základních zásad tedy projevuje v jejich funkcích, které jsou:

- a) *poznávací*, kdy díky základním zásadám můžeme pochopit smysl a podstatu trestního řízení jako celku i smysl a význam jednotlivých institutů trestního procesu, zejména v jejich vzájemných souvislostech a spolupůsobení;¹⁶

¹¹ MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, s. 98.

¹² Více v kapitole 3.1.3.

¹³ MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, s. 101.

¹⁴ JELÍNEK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu*. Praha: Leges, 2016. s. 10.

¹⁵ JELÍNEK, Jiří. [Základní zásady trestního řízení] In: JELÍNEK Jiří a kol. *Trestní právo procesní*, 5. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 122.

¹⁶ Tamtéž.

- b) *interpretační a aplikační*, kdy prostřednictvím základních zásad trestního řízení OČTŘ správně aplikují jednotlivá ustanovení trestního řádu v praxi, jelikož jsou základním vodítkem pro jejich výklad¹⁷;
- c) *zákonodárna (pro tvorbu práva)*, kdy zákonodárce musí při tvorbě práva důsledně vycházet ze základních zásad, na kterých je příslušná norma vybudována.

Vzhledem k plánované rekonstrukci trestního řádu je pravděpodobné, že funkce zákonodárna bude mít v nejbližších letech zásadní roli. Již nyní lze z návrhu nového trestního řádu rozpoznat jednotlivá ustanovení, ve kterých se vliv zásady *nemo tenetur* odráží. Detailněji je tato problematika popsána v kapitole 3.3.3.

¹⁷ CÍSAŘOVÁ, Dagmar, GRIVNA, Tomáš. [Základní zásady trestního řízení]. In: FENYK, Jaroslav, CÍSAŘOVÁ, Dagmar, GRIVNA, Tomáš, a kol. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 94.

2 Historie zásady nemo tenetur se ipsum accusare

Vývoj zásady nemo tenetur v čase nebyl lineární a nelze určit, kdy v průběhu času docházelo k jejímu širšímu ukotvení. Není vyloučeno, že zásada nemo tenetur byla před třemi tisíci lety ve starém Babylonu dodržována ve větší míře, než se dodržovala např. v komunistickém Sovětském svazu ve 20. století. Její vývoj je závislý nejenom na vyspělosti právní kultury, ale i např. na ideologii státního celku a na tom, zda se zrovna nenachází ve stavu ohrožení či nouze.

V této diplomové práci bude prezentován vývoj zásady nemo tenetur ve starověku a raném středověku a následně se práce bude zaměřovat na vývoj zásady v Českých zemích.

2.1 Uplatňování zásady ve starověku a raném středověku

Z dob starověku jsou k dispozici záznamy o existenci a uplatňování zásady nemo tenetur z náboženských textů, zejména Talmudu a Starého zákona.

Bible ani Talmud ovšem zásadu nevyjadřují zásadu výslovně, vždy je nutné vycházet z výkladu, který zprostředkovávali duchovní a učenci. Například ve Starém zákoně se zásada nemo tenetur odvozuje z Deuteronomia (páté knihy Mojžíšovy), konkrétně z pasáže 19:15: „*Nepovstane jen jediný svědek proti někomu v jakémkoli zločinu, v jakémkoli prohřešku a při jakémkoli hříchu, jehož se někdo dopustil. Soudní výrok bude vyneseno podle výpovědi dvou nebo tří svědků.*“¹⁸ a z Deuteronomia 24:16: „*Nebudou usmrcováni otcové za syny a synové nebudou usmrcováni za otce, každý bude usmrcen pro vlastní hřích.*“¹⁹ I přesto, že zásada nemo tenetur z těchto ustanovení nevyplývá přímo, dle komentátora Rabi Šlomo Jicchaki soudci na základě ústní tradice vykládali tato ustanovení tak, že kvůli této pasáži byli ze svědčení vyloučeni i příbuzní. Rabíni pak pokračovali v otázce, „kdo je člověku bližší než on sám?“, což vyložili tak, že obviněný byl svůj vlastní příbuzný, a jeho přiznání tak bylo vyloučeno z trestního řízení.²⁰

Toto učení je dále konkretizováno. Osoby, které byly v určitém stupni příbuzenství k nějaké ze stran sporu, nebyly způsobilí se stát v té věci jak svědky, tak soudci. Takové osoby byly dokonce vyjmenovány: „*Otec, bratr, otcův či matčin bratr, manžel sestry, manžel otcovy či*

¹⁸ Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. 3. přeprac. vyd. Praha : Česká biblická společnost, 1993.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ DARROW-KLEINHAUS, Suzanne. *The Talmudic Rule Against Self-Incrimination and the American Exclusionary Rule: A Societal Prohibition Versus an Affirmative Individual Right*. NYL Sch. J. Int'l & Comp. L., 2001, 21: 205.

*matčiny sestry, nevlastní otec, tchán, manželčiny sestry manžel a ani jejich synové či nevlastní synové, ani nevlastní syn sám*²¹.

Zásada *nemo tenetur* byla respektována i raně kanonický evropským právem, nalezneme ji např. v učení církevních otců Aurelia Augustina (354 - 430) a Johanneše Chrysostomuse (354 ? - 407)²² či Jana Zlatoústého (347 ? - 408)²³.

Výrazný odklon od recepce zásady *nemo tenetur* nastal v raném středověku, tedy kolem 12. století našeho letopočtu. Tehdy hlavně pod vlivem papeže Inocence III. (1198-1216) došlo k ustavení inkvizičního trestního řízení.

Jeho následník, papež Inocence IV. (cca 1195–1254) pak už jen potvrdil odklon od zásady *nemo tenetur*, když vydal papežskou bulu *Ad extirpanda* (vyhlášenou dne 15. května 1252). Tato bula poprvé zavádí možnost tortury za účelem přiznání od kacířů, měly však být splněny podmínky, že tortura nezpůsobí ztrátu končetiny nebo smrt, bude užita pouze jednou a inkvizitor považoval jiné důkazy proti kacíři za spolehlivé.²⁴ Tato bula, která byla původně přijata pouze pro několik málo provincií ve střední a severní Itálii, se nakonec i díky tomu, že umožňovala zabavovat kacířům majetek, rozšířila po celé Evropě, a v důsledku dobývání Střední Ameriky conquistadory i do Mexika a Peru.²⁵

Výrazným tehdejší představitel odklonu od zásady *nemo tenetur* byl Tomáš Akvinský, katolický kněz a jeden z nejvýznamnějších představitelů scholastiky. Svými díly (příčemž nejvýznamnější je bezpochyby *Suma teologická*) ovlivnil západní filozofii, myšlení, ale i právní kulturu. Ve vztahu k zásadě *nemo tenetur* se odchýlil od raně kanonických myslitelů a dle jeho

²¹ COHEN, Abraham. *Everyman's Talmud*. New York: Dutton, 1949, s. 348.

²² MUSIL, Jan. *Zákaz donucování k sebeobviňování (nemo tenetur se ipsum accusare)* [online]. MVCR, [cit. 3.5.2023] Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/4-2009-zakaz-donucovani-k-sebeobvinovani-nemo-tenetur-se-ipsum-accusare.aspx>.

²³ AKVINSKÝ, Tomáš. *Theologická summa*. II-II. 69, 1 arg. 1. Soukup (red.). Olomouc, 1937–1940: „Práví totiž Zlatoústý: „Nepřavím ti, aby ses prozradil veřejně, ani u jiného obžaloval.“ Ale kdyby obžalovaný vyznal na soudu pravdu, sám sebe by prozradil a obžaloval. Není tedy vázán říci pravdu. A tak nehřeší smrtelně, jestliže na soudu lže.“

²⁴ INOCENCE IV. *Ad extirpanda* (1252). Law 25 „The head of state or ruler must force all the heretics whom he has in custody, provided he does so without killing them or breaking their arms or legs, as actual robbers and murderers of souls and thieves of the sacraments of God and Christian faith, to confess their errors and accuse other heretics whom they know, and specify their motives, and those whom they have seduced, and those who have lodged them and defended them, as thieves and robbers of material goods are made to accuse their accomplices and confess the crimes they have committed.“ („Hlava státu nebo vládce musí donutit všechny heretiky, které má ve vazbě, aniž by je zabil nebo jim zlomil ruce nebo nohy, jako skutečné lupiče a vrahy duší a zloděje svátostí Boží a křesťanské víry, přiznat své chyby a obvinít ostatní kacíře, které znají, a upřesnit jejich motivy a ty, které svedli, a ty, kteří je ubytovali a bránili je, jako jsou zloději a lupiči hmotných statků nuceni obviňovat své komplice a přiznat se zločiny, které spáchali.“)

²⁵ KRUPKA, Jaroslav. *Temné výročí: Před 770 lety povolil papež u výslechů mučení, mělo svá pravidla* [online], denik.cz, [cit. 3.5.2023], Dostupné z: https://www.denik.cz/ze_sveta/ad-extirpanda-inocenc-iv-inkvizice-pravidla-muceni-tortura.html

výkladu bible ve vztahu k zásadě nemo tenetur je základní povinností vyslýchaného vypovědět pravdu, přičemž ale tato povinnost není neomezená, ale týká se toliko pouze skutkových zjištění, která vedla k obvinění. O skutkových okolnostech, které nebyly známy, obviněný není povinen vypovídat, na ty se právě vztahuje zásada nemo tenetur.²⁶

V průběhu raného středověku tedy lze zaznamenat odchýlení od užívání zásady nemo tenetur a příchod tortury jako legitimního prostředku získání důkazu.

2.2 Vývoj zásady nemo tenetur v Českých zemích do roku 1989

2.2.1 Období předhusitské

Pro trestní právo ve 12. a 13. století našeho letopočtu (tedy v době předhusitské) na českém území byla typická jeho personalita, diferenciací napříč územím, zvyková podoba, a hlavně soukromoprávní povaha.²⁷ Nerozlišovaly se spory trestní a civilní, nebyly tedy rozlišeny ani jednotlivé druhy procesů či dokazování. Převažujícím způsobem řešení sporu pak byly ordály (boží soudy), při kterých právo nenalézá ani soudce, ani žádná ze zúčastněných stran, ale řešení sporu je vloženo do rukou Boha, soudce pak pouze prohlašuje řešení.

Vzhledem k povaze ordálů je zřejmé, že jsou v rozporu s veškerými základními zásadami trestního řízení, jak je známe dnes. Z pohledu zásady nemo tenetur je pak zásadním *ordál přísahy*, konkrétně *věrování*. Při tomto ordálu byl obžalovaný či svědek nucen vypovídat o nějaké skutečnosti a potom pronést větu, která dala tomuto svědectví váhu. Příkladem, kdy musel obžalovaný *věrovat*, nalezneme např. ve Knize Rožmberské. Podle té obžalovaný musí přísahat, že neukradl psa. Ukradl-li ho, sám se v psa promění: „*to беру на мѹ вѣру и на мѹ душі, сем-ли ten pes ukradl, бѹх даж bych опшел, jako ten pes.*“²⁸ Případ, kdy byli nuceni přísahat svědci, nalezneme pak v článku 20 Knihy Rožmberské. Podle té byli nuceni vypovědět, co jim bylo o případu známo.²⁹

²⁶ AKVINSKÝ, Tomáš. *Theologická summa*. II-II. 69, II-II q. 69 a. 1 co.. Soukup (red.). Olomouc, 1937–1940.: „*A proto z povinnosti je vázán obžalovaný vyložiti soudci pravdu, které od něho podle pravidel práva vyžaduje. A proto, nechce-li vyznati pravdu, kterou je vázán říci, nebo když ji lživě popře, smrtelně hřeší. Jestliže však soudce vyzvídá, co podle řádu práva nemůže, není mu obžalovaný vázán odpověděti, nýbrž odvoláním nebo jinak dovoleně uniknouti; říci však lež není dovoleno.*“

²⁷ MALÝ, Karel. *Právo v českém státě v období raně feudálním*. In: MALÝ, Karel a kol.: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 140.

²⁸ BRANDL, Vincenc (ed.). *Knihy Rožmberské*. Nákl. Jednoty právnické, 1872., čl. 176.

²⁹ Tamtéž, čl. 20: „*(...) úřad právo jmá poslati k richtáři a ke dvěma konšeloma, jůž *) sě komornik dokládá, aby po svém listě pověděli na jich vĕru i na jich dušu*“).

Teprve roku 1343 se přestali kněží ordálů účastnit a ordály začaly mizet jako soudní důkaz.³⁰

2.2.2 Období stavovské³¹

V době stavovské došlo k výraznému pokroku ve vývoji trestního práva. Navazovalo sice na starší právní úpravu v právu obyčejovém, ale byly vytvořeny nové trestní normy, které lépe reagovaly na tehdejší poměry. Stejně tak se trestní právo snažilo oprostít od svémoci a více se přiklánělo k zásadě oficiality při trestním řízení.³² U různých soudů pak bylo procesní právo upraveno různě; došlo k rozdělení soudů na městské a šlechtické, až Koldínův zákoník sjednotil městské právo i mezi jednotlivými městskými právními oblastmi.³³

V této době byla zásada *nemo tenetur* zcela zapomenuta. Do popředí se dostalo takzvané *právo útrpné*. Vlivem křesťanských dogmat³⁴, ale i kvůli tehdejší neexistenci kriminalistických metod a potřebě potrestat pachatele se z doznání stal nejsilnější možný důkaz, v *Constitutio Criminalis Carolina*³⁵ dokonce označen za „královnu všech důkazů“. V Koldínově zákoníku je pak tato formální důkazní teorie vyjádřena v čl. SXVII: „*nad vlastní jednoho každého přiznání původu (důkazu) dokonalejšího být nemůže*“. Přiznání na mučidlech pak měla větší hodnotu než výpověď obyčejná, dokonce měla i větší váhu než výpověď učiněná pod přísahou.³⁶

Soudy ovšem nepřistupovali k tortuře pouze aby vynutili přiznání obžalovaného, často k ní docházelo i když už se obžalovaný přiznal dobrovolně. V takovém případě soudy přistupovaly k tortuře, aby od mučeného zjistili bližší okolnosti trestného činu, aby jim mučený prozradil jména kompliců a aby od něj zjistili, kam ukryl kradené věci, případně prozradil i jiné své zločiny, o kterých se nevědělo.³⁷

³⁰ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 53.

³¹ Stát Koruny české v době stavovské trval od roku 1434 do roku 1620.

³² MALÝ, Karel. *Právo v českém státě v období raně feudálním*. In: MALÝ, Karel a kol.: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 145.

³³ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 57.

³⁴ Srov. MALÝ, Karel (ed.). *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Praha: Karolinum, 2013, s. 679.: „Uplatnění útrpného výslechu zvláště v řízení proti kacířům, které umožnil papež Inocenc IV. roku 1252, se stalo východiskem pro rozšíření této metody výslechu i v právu světském, a pro vývoj inkvizičního procesu, který nebyl již založen na konkrétní obžalobě, ale jen na pouhém podezření a který byl zahajován soudci z úřední povinnosti.“

³⁵ *Constitutio criminalis Carolina* byl trestní řád, respektive zákoník s platností pro Svatou říši římskou vydaný císařem Karlem V. v roce 1532 (v Českých zemích neplatil). Tento zákoník rozpracoval teorii práva útrpného do detailu a významnou měrou ovlivnil podobu městského práva trestního.

³⁶ KLABOUCH, Jiří. *Staré české soudnictví: jak se dříve soudívalo*. Praha: Orbis, 1967, s. 332.

³⁷ Tamtéž.

K užití tortury docházelo pouze u nejnižších společenských vrstev. Téměř výlučně k němu docházelo na soudech městských, výjimečně rozhodl o užití tortury soud šlechtický, ale pouze k získání výpovědi neurozených lidí vypovídajících ve věci, kde byl šlechtic obviněn. O tom, jak často k užití tortury docházelo, nelze podat přesnou statistiku, všeobecně se zdá, že ve starších dobách hojně a že soudci pokládali útrpný výslech za běžnou součást trestního řízení.³⁸ Kromě situací, kdy se mučený už předem přiznal a tortura byla prováděna za cílem zjištění dodatečných informací, docházelo k mučení nejčastěji, když se vyslýchaný předem nepřiznal a svědčily proti němu jen nepřímé důkazy, které samy o sobě nestačily na odsouzení, ovšem byly natolik silné, že nepřipouštěly odsouzení obžalovaného. Takový stav se tehdy nazýval tak, že důkazy jsou „*semiplenae probationes*“ (poloviční). V těchto případech bylo mučení podezřelého považováno za jediné východisko.³⁹

Druhy mučení nebyly kodifikovány až do roku 1768, u městských soudů tedy záleželo na vynalézavosti soudce či kata.⁴⁰ Běžně se však praktikoval postup začínající po výslechu na radnici psychickým nátlakem na mučeného v mučírně, kde mu byly ukazovány jednotlivé mučící nástroje, a pak byl reálně mučen, zpravidla se začalo za použití skřipce nebo natažením na žebřík.⁴¹

Pohružka mučením či mučení samotné však často způsobilo, že se podezřelí přiznali k činům, které nikdy nespáchali, jen aby dalšímu mučení unikli. Trest jim přišel jako méně hrozná varianta oproti výslechu, což vedlo nikoliv k dosažení spravedlnosti, ale k přesnému opaku. To si zřejmě uvědomovali i tehdejší soudci. Mučeným bylo dovoleno výslech na mučidlech odvolat a toto odvolání bylo překvapivě často i respektováno.⁴² Stejného názoru byl i sám Koldín, který v čl. SXXII svého zákoníků píše: „*někteří lidé velmi jsou v tom netrpěliví, takže všechno na sebe i na jiné lháti budou, než nežli aby sebemenší trápení vytrpěti mohli*“⁴³. Vrcholem jeho varování je pak citace uvedena v čl. SXX, odst. II: „*Quod satius sit relinqui impunitum facinus docentem, quam innocentem condemnae – Lépe jest, aby vinného zasloužení bez pomsty zůstalo, nežli aby nevinný nespravedlivě odsouzen měl býti*“.

³⁸ Tamtéž, s. 334.

³⁹ Tamtéž, s. 336.

⁴⁰ MALÝ, Karel. *Právo v českém státě v období raně feudálním*. In: MALÝ, Karel a kol.: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 121.

⁴¹ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995. s. 63.

⁴² KLABOUCH, Jiří. *Staré české soudnictví: jak se dříve soudívalo*. Praha: Orbis, 1967. s. 350.

⁴³ Práva městská království českého, článek 22

2.2.3 Období feudálního absolutismu⁴⁴

Po porážce stavů a přijetí Obnoveného zřízení zemského došlo v Českých zemích k velkým právním změnám, a to i co se trestního procesu týče. Největší změnou v tomto ohledu bylo zavedení zásady oficiality v trestním řízení. Úředníci nyní museli zahajovat trestní řízení z úřední povinnosti, nyní již bez podnětu soukromé osoby.⁴⁵ Trestní proces se dále stal nově striktně písemný a neveřejný, změnil se z akuzčního (podle zásady „*kde není žalobce, není soudce*“) do procesu inkvizičního.⁴⁶

Jinak ale stále platily i předbělohorské předpisy. Stále platilo právo městské, obsažené v Koldínově zákoníku, a jiné stavovské právní předpisy. Tortura tak byla stále běžnou součástí trestního řízení.

Velkou změnou v oblasti trestního práva byl trestní zákoník Josefa I. z roku 1707 *Constitutio Criminalis Josephina*⁴⁷. Tento zákoník byl přijat pouze pro České země, sjednocoval postup soudů a stanovil pravidla inkvizičního procesu pro případy, kdy bylo řízení zahajováno z úřední povinnosti. Tento zákoník však nebyl výlučný, neodstranil předchozí právní normy a ponechal možnost soukromého žalobce v trestních věcech.⁴⁸ Z hlediska zásady *nemo tenetur* je pak důležité, že výslovně zmiňoval torturu jako způsob, jak získat přiznání z podezřelého.⁴⁹

Vrcholem vývoje feudálního trestního práva je pak zákoník Marie Terezie, vydaný pod latinským názvem *Constitutio criminalis Theresiana* v roce 1768.⁵⁰ V tomto zákoníku došlo k definitivnímu zakotvení formální důkazní teorie a hlavním a rozhodujícím důkazem se stalo přiznání obviněného.⁵¹ Aby došlo k získání přiznání, zákoník Marie Terezie upravoval průběh mučení jako zákonného prostředku.

Východiskem řízení podle zákoníku Marie Terezie byla *presumpce viny*. Obviněný byl považován za obviněného, dokud nebyl prokázán opak. Zákoník Marie Terezie také stanovil pravidla tortury, v příloze zákona byly i náčrtky mučících nástrojů, dále pravidla tortury a příklady aplikace. Prvním „stupněm“ byl psychický nátlak, v případě jeho neúspěšnosti následovaly čtyři stupně fyzického mučení: šněrování rukou do palečnic, natažení na skřípec, horké lámání

⁴⁴ Za feudální absolutismus se považuje období od bitvy na Bílé hoře (1620) až do roku 1848.

⁴⁵ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 143.

⁴⁶ MALÝ, Karel. Právo v českém státě v období feudálního absolutismu. In: MALÝ, K. a kol.: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 188.

⁴⁷ česky *Nové útrpné a hrdelní právo pro Království české, Markrabství moravské a Knižectví slezské*.

⁴⁸ MALÝ, Karel. Právo v českém státě v období feudálního absolutismu. In: MALÝ, K. a kol.: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 189.

⁴⁹ *Constitutio Criminalis Josephina*, Artikel 16., s. 45.

⁵⁰ V českém překladu *Útrpné a hrdelní právo Marie Terezie*.

⁵¹ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 145.

na skřipci a tzv. španělské boty.⁵² Již v době přijímání zákoníku však byly silné hlasy proti užití tortury⁵³, ani praxe se k tomuto způsobu vynucení výpovědi neuchylovala příliš často⁵⁴. Užití tortury tak bylo tajnou instrukcí soudům dne 25. října 1773 zastaveno a 3. ledna 1776 definitivně zakázáno⁵⁵.

Zákaz mučení pak byl potvrzen prvním osvícenským trestním zákoníkem, *Všeobecným zákoníkem o zločinech a trestech za ně císaře Josefa II.* z roku 1787 a *Obecným soudním řádem kriminálním* z roku 1788. Ten konečně odstraňuje poslední zbytky akuzačního procesu a dále odstraňuje přísahu očišťovací. Bohužel i přes nepřipustnost tortury stanovuje tento soudní řád trest za popírání zřejmé viny (jako případ neposlušnosti vůči soudu), stejně jako těm, kdo předstírají duševní chorobu, dopouští se zřejmých lží či odmítají vypovídat. Tento trest mohl být až 100 ran bičem během 14 dnů, svou krutostí tak není daleko od tortury.⁵⁶

Na *Obecný soudní řád kriminální* pak navazovala úprava v trestním zákoníku z roku 1803, který v česku vyšel pod názvem *O zločinech a těžkých policejních přestupcích*. Tento na svoji dobu brilantní trestní zákoník přebíral všechny inovativní prvky josefinského zákonodárství a dále je rozvedl. Ovlivnil tak trestněprocesní vývoj až do roku 1950, jelikož trestní zákoník z roku 1852 byl prakticky jeho novelou.⁵⁷

Bohužel jedním z přebraných ustanovení z *Obecného soudního řádu kriminálního* bylo i ustanovení trestající *tvrdostí zapírajícího obviněného*, kterého bylo možné potrestat za neposlušnost. Tento stav trval až do 22. května 1848, kdy bylo toto ustanovení zneplatněno císařským výnosem.⁵⁸

⁵² MAREČKOVÁ, Marie. *České právní a ústavní dějiny. Stručný přehled a dokumenty*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 58.

⁵³ Např. rakouský právník s českými kořeny Josef von Sonnenfels (1732? – 1817) při audienci u Marie Terezie: „Poklekl v trůnním sále na kolena a zahájil vášnivou řeč. Marie Terezie ho přerušila a požádala, aby k ní poklekl blíž a položil jí své dokumenty do klína. Podle očitých svědků byla jeho řeč tak strhující a líčení postupů při mučení tak emotivní, že Marie Terezie začala slzet. Nato Sonnenfels zcela proti dvornímu ceremonielu povstal a zvolal: „Ať Evropa vidí ty slzy v očích největší panovnice naší doby! A ať ani na okamžik nezaváhá zrušit v Rakousku útrpné právo.“ Císařovna na to prý odpověděla: „Tedy dobrá. Mučení bude zrušeno.“ srovn. *Muž bez předsudku. Živá historie*. Brno: Extra Publishing s.r.o. 2018. č. 1.-2. s. 26-29.

⁵⁴ V druhé polovině 18. století je užívání tortury odhadováno na zhruba 30 případů ročně pro všechny habsburské země, srov. MALÝ, Karel. *Právo v českém státě v období feudálního absolutismu*. In: MALÝ, K. a kol.: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 190.

⁵⁵ MAREČKOVÁ, Marie. *České právní a ústavní dějiny. Stručný přehled a dokumenty*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. s. 58.

⁵⁶ MALÝ, Karel. *Právo v českém státě v období feudálního absolutismu*. In: MALÝ, K. a kol.: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 191.

⁵⁷ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 159.

⁵⁸ MALÝ, Karel. *Právo v českých zemích (1848-1918)*. In: MALÝ, Karel a kol.: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 273.

2.2.4 Vývoj za kapitalismu do roku 1938

Po tlaku ze strany měšťanstva na přijetí liberálnějšího trestního řádu⁵⁹ byl dne 17. ledna 1850 přijat nový procesní řád. Tento nový procesní řád stanovil zásadu volného hodnocení důkazů (což je obrovský krok pro vývoj zásady nemo tenetur), ústnost, veřejnost, zásadu obžalovací a porotní soudy. Nicméně v souvislosti s poražením revolučního hnutí a nástupem bachovského absolutismu byly již dne 31. prosince 1851 kabinetním listem některé z těchto zásad zneplatněny a v roce 1853 pak došlo k úplnému návratu k původnímu řízení mimo instituce státního zastupitelství a ústnímu řízení při závěrečném přelíčení.⁶⁰

S porážkou absolutismu se nakonec podařilo zmírnit některé negativní rysy trestního řízení. Prosincová ústava v zákoně č. 144/1867 ř.z., konkrétně v člancích 10. a 11., zakotvila zásadu ústnosti a veřejnosti, zásadu obžalovací a instituci porot.

Vyvrcholením těchto snah bylo vydání nového trestního řádu č. 119/1873 ř.z., takzvaného „Glaserova⁶¹ trestního zákoníku“, který někdy i doslovně navázal na zásady procesního řádu z roku 1850.⁶²

Z pohledu zásady nemo tenetur je pak klíčové, že byl v tomto zákoníku doslovně uzákoněno právo nevypovídat, a to v § 202: *„Není dovoleno, obviněnému ani ničeho připovídati ani křivě předstírat, ani mu hroziti, ani prostředků donucovacích užívati k tomu konci, aby přiveden byl k přiznání nebo aby něco jiného určitého pověděl. Také se nemá vyšetřování přípravné protahovati v tom snažení, aby se obdrželo přiznání.“*

Během první republiky pak byl tento trestní řád mnohokrát novelizován, části týkající se práva nevypovídat však dotčeny nebyly. Tento trestní zákoník tedy platil až do roku 1950.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 190.

⁶¹ Julius Anton Glaser (1831-1885) byl rakousko-uherský politik a právník, byl autorem trestního řádu č. 144/1867 ř.z.

⁶² MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 190.

2.2.5 Právní vývoj od roku 1948–1956, politické procesy

„Protože jsme neměli k vyšetřování obvykle žádných usvědčujících materiálů, bylo nám všemi poradci zdůrazňováno, že rafinovaný nepřítel a zkušený špion nezanechává po sobě nebo po své činnosti usvědčující materiály a že je třeba ho k přiznání donutit.“

Bohumil Doubek, náčelník správy vyšetřování StB⁶³

S výjimkou 2. světové války je nejtemnější kapitolou české justice období konce 40. let a začátků 50. let minulého století, kdy justiční systém pod vedením KSČ v rámci „zavedení diktatury proletariátu“ a „potlačení reakce“ zcela rezignoval na zásady zákonného procesu (včetně zásady nemo tenetur). Svým způsobem v této době došlo v politických procesech k vyvrcholení inkvizičního procesu, který byl v mnoha ohledech méně spravedlivý než ten středověký.

Je však mylnou představou, že tento stav nastal kvůli změnám zákonů, které by nově umožňovaly donucování obviněných k přiznání či jiné popírání základních lidských práv a svobod. Přece jen první politické procesy nastaly již v roce 1948, tedy stále za platnosti Glaserova trestního řádu, který donucení k přiznání zakazoval.⁶⁴ Stejně tak v rámci právnické dvouletky přijatý zákon č. 87/1950 o trestním řízení soudním ve svém § 94 odst. 1 uváděl, že: *„Výslech se koná tak, aby podal pokud možno úplný a jasný obraz skutečností závažných pro trestní řízení. K výpovědi nebo k doznání nesmí být obviněný žádným způsobem donucován.“*⁶⁵ I směrnice ministra národní bezpečnosti z let 1948–1953 zakazovaly použití fyzického násilí při výsleších.⁶⁶ Hlavní příčinou tohoto stavu byla naprostá ignorace těchto zákonů i podzákonných předpisů,

⁶³ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: historie působení StB jako mocenského nástroje KSČ 1948-1956*. 2. vydání (1. vydání v nakladatelství Kniha Zlín). Zlín: Kniha Zlín, 2021, s. 221.

⁶⁴ Viz podkapitola 2.2.4.

⁶⁵ Důležité ovšem je, že svědecká výpověď byla občanskou povinností a bylo ji možno vynucovat pod hrozcím pořádkovým trestem, a to i výpověď příbuzných, osob blízkých či vlastní, přesto, že mohla způsobit trestní stíhání, pokud zde byla vysoká společenská nebezpečnost. Srov. BLÁHOVÁ, Ivana, Lukáš BLAŽEK, Jan KUKLÍK a Jiří ŠOUŠA. *Oběti komunistické spravedlnosti: právní aspekty politických procesů 50. let 20. století*. Praha: Auditorium, 2013, s. 62.

⁶⁶ Tyto ministerské rozkazy pak ovšem nepřímou tvrdé postupy umožňovaly, a to např. tvrzením, že *„k usvědčení je nejhlavnější a nejdůležitější základ výslech a vyšetřovatel je povinen vést neumdlévající a úporný boj za úplné odhalení a objasnění trestných činů a zjistit spoluviníky.“* viz KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: historie působení StB jako mocenského nástroje KSČ 1948-1956*. 2. vydání (1. vydání v nakladatelství Kniha Zlín). Zlín: Kniha Zlín, 2021, s. 203.

deformovaný systém politického života, dobová ideologie a politika vládnoucí komunistické strany.⁶⁷ To, že k popírání těchto práv dochází, pak bylo veřejným tajemstvím.⁶⁸

Reálně v té době došlo k navrácení formální důkazní teorie, kdy se přiznání obviněného stalo nejdůležitějším důkazem a získání přiznání u výsledku bylo prioritou. Metody výsledku se pak lišily mezi vyšetřovateli a často vedly až ke smrti obviněných.⁶⁹ Zpravidla ale již při prvním výsledku musel obviněný stát a měl na rukou pouta. Výsledků pak bylo několik druhů: normální, dlouhodobé a noční, nepřetržité a ostré.

Při *normálních* výsledcích byl psychický a fyzický nátlak na nízké úrovni a zpravidla probíhal u osob, u kterých se předpokládalo snadné vynucení doznání.

Při *dlouhotrvajícím* a *nočním* výsledku bylo cílem obviněného psychicky deprimovat a získat přiznání v důsledku jeho únavy. Pokud ani tak k přiznání nedošlo, následoval výslech *nepřetržitý*. Během něho se vyšetřovatelé střídali dle denních a nočních směn, přičemž záměrem bylo obviněného tak fyzicky i psychicky unavit (obviněný musel často po dobu výsledku stát), že jako jediné možné východisko takového utrpení spatřoval přiznání. Často také v rámci únavy obvinění podepsali protokoly, aniž by měli tušení o jejich obsahu.

Při *ostrých* výsledcích docházelo k užití fyzického násilí na vyslýchaných. Obvykle tak bylo činěno bitím do obličeje gumovou hadicí, obuškem po těle nebo bitím do žaludku.⁷⁰

Tyto metody výsledku pak byly zcela běžnou záležitostí. Podle zprávy komise ministerstva kontrarozvědky nebylo téměř jediného obviněného, který by nebyl týrán.⁷¹

Na závěr kapitoly stojí za připomenutí, že k takovému porušování lidských práv a zásad trestního práva, včetně zásady *nemo tenetur*, docházelo před necelými sedmdesáti lety. Po staletích vývoje popsaných v předešlých kapitolách a po všech varováních ohledně důsledků postupu, kdy je přiznání násilně vynucováno, došlo i tak v 50. letech minulého století k absurdnímu úpadku právní kultury, který umožnil takový stav. Ke zlepšení stavu došlo až v roce 1956, a teprve až rok 1963 přináší částečnou rehabilitaci nespravedlivě odsouzených.

⁶⁷ BOBEK, Michal, MOLEK Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 608.

⁶⁸ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: historie působení StB jako mocenského nástroje KSČ 1948-1956*. 2. vydání (1. vydání v nakladatelství Kniha Zlín). Zlín: Kniha Zlín, 2021, s. 203.

⁶⁹ Např. kněz Josef Toufar, pplk.ing Bedřich Wiesner, František Novotný, Petr Konečný, Oldřich Krejčí či Ferdinand Lotrek.

⁷⁰ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: historie působení StB jako mocenského nástroje KSČ 1948-1956*. 2. vydání (1. vydání v nakladatelství Kniha Zlín). Zlín: Kniha Zlín, 2021, s. 205-206.

⁷¹ Tamtéž, s. 202.

2.2.6 Vývoj 1956–1989

Po zjištění, k jakým nezákonnostem docházelo v trestním řízení na konci 40. a na začátku 50. let minulého století, proběhla v roce 1956 celostátní konference KSČ, která si stanovila za úkol připravit nový trestní řád, který upevní zásady presumpce nevinny, a obecně důsledné uplatnění zákonnosti.⁷²

V návaznosti na to byl vydán nový trestní řád, zákon č. 64/1956 Sb. zákon o trestním řízení soudním (trestní řád). Tento trestní řád pak odstranil ty části trestního řízení, které umožňovaly nezákonnosti v politických procesech. Nově tak byly v § 1 a § 2 uvedeny základní zásady trestního řízení, které výslovně prohlásily za základní zásadu presumpci nevinny a zásadu zajištění obžalovanému a obviněnému právo na obhajobu.

Hlavní změnou z pohledu zásady *nemo tenetur* pak bylo, že nově nestačilo pouhé doznání obviněného k zjištění objektivní pravdy.⁷³ Na rozdíl od předchozího trestního řádu tak obsahoval ustanovení, podle kterých doznání obviněného nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat a všemi dosažitelnými důkazy ověřit všechny okolnosti případu, a to hned v několika ustanoveních.⁷⁴ Zásada *nemo tenetur* pak byla vyjádřena v § 102 odst. 1 trestního řádu: „*Výslech obviněného se koná tak, aby podal pokud možno úplný a jasný obraz skutečností závažných pro trestní řízení; k výpovědi nebo k doznání nesmí být obviněný žádným způsobem donucován a při výslechu je nutno šetřit jeho osobnosti.*“. Tento trestní řád platil necelých šest let.

Po přijetí ústavy v roce 1960 pak vznikla potřeba urychleně upravit nejdůležitější aspekty československého práva, aby lépe reflektovaly ideologická východiska daná novou ústavou. V případě trestního práva došlo k úplné rekodifikaci, kdy současně s trestním zákoníkem byl pod číslem 141/1961 Sb. vydán i nový trestní řád, který po mnoha novelizacích platí dodnes. Zákonné úpravě práva nevypovídat je pak věnována kapitola 3.

Opět je ovšem nutné rozlišovat zákony a to, jak byly dodržovány ve skutečnosti. Zejména v období tzv. normalizace v 70. a 80. letech minulého století opět ve velkém docházelo k politicky motivovaným zatčením, kdy byla práva obviněných na obhajobu (včetně práva nevypovídat) porušována.⁷⁵

⁷² BOBEK, Michal, MOLEK Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 587.

⁷³ KUKLÍK, Jan. *Vývoj trestního práva 1948-1969*. In: KUKLÍK, Jan, Karolína ADAMOVÁ, Petr BĚLOVSKÝ, et al. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011. s. 119.

⁷⁴ Tedy v § 2 odst. 7, § 102 odst. 2 a § 182 odst. 3.

⁷⁵ „*Množí se případy brutálního fyzického násilí při výsleších, naprosto svévolné vtrhávání do bytů, opakovaného bezdůvodného zavírání na 48 hodin, zadržování korespondence, systematického sledování jednotlivců neuniformovaných policistů(...)*“ srov. sdělení VONS č. 264 z 20. září 1981.

3 Právní ukotvení zásady nemo tenetur v právním řádu ČR

Princip, že nikdo nemůže být nucen k tomu, aby aktivně přispíval ke svému obvinění, není uveden v právním řádu ČR v jednom samostatném ustanovení. Odvozuje se jednak z mezinárodních smluv, kterými je ČR vázána, dále z ustanovení LZPS, které se věnují právu na odmítnutí výpovědi (a ze kterých Ústavní soud zásadu nemo tenetur vyložil) a z ustanovení trestního řádu, které upravují jednotlivé konkrétní složky této zásady.

3.1 Ukotvení zásady v mezinárodních smlouvách, kterými je ČR vázána

Všechny níže uvedené mezinárodní smlouvy upravují lidská práva a základní svobody. Nejenom tedy že jsou podle článku 10 Ústavy součástí právního řádu ČR, dle výkladu Ústavního soudu⁷⁶ jsou i součástí Ústavního pořádku České republiky.

3.1.1 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Vyjma *Všeobecné deklarace lidských práv* (která neobsahuje zásadu nemo tenetur explicitně) je Pakt nejvýznamnější lidskoprávní mezinárodní smlouvou. Pakt byl přijat na zasedání OSN v New Yorku dne 19. prosince 1966, přičemž jménem Československé socialistické republiky byl podepsán roku 1968 a vstoupil zde v platnost dne 23. března 1976. K dnešnímu dni je jeho signatářem 166 států. Při porušení práv ze strany státu, který je signatářem Paktu a jeho prvního opčního protokolu, mají jednotlivci právo podat stížnost k Výboru pro lidská práva.

Zásada nemo tenetur je vyjádřena v části třetí Paktu, který se zabývá jednotlivým občanským a politickým právům, konkrétně v článku XIV. věnující se presumpci nevinny a procesním právům. Právo nevypovídat je pak zařazeno v odst. 3 věnující se minimálním zárukám každého, kdo byl obviněn z trestného činu, a to ve znění:

„Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má mít tyto minimální záruky:

(...)

g) nesmí být nucen svědčit proti sobě nebo přiznat vinu.“

Výbor pro lidská práva se (na základě stížností) výkladem tohoto článku mnohokrát zabýval. Došel k závěrům, že jakékoliv přiznání, které bylo získané bitím či jiným fyzickým či psychickým mučením, je nepřipustné vzhledem k tomuto ustanovení Paktu. Například

⁷⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 25.6.2002 sp. zn. Pl.ÚS 36/01.

v rozhodnutí Nallaratnam Singarasa v. Sri Lanka stanovil, že: „S odkazem předchozí judikatury je třeba vykládat čl. 14 odst. 3 písm. g), tak, že je nutná absence jakéhokoliv přímého nebo nepřímé fyzického nebo psychologického nátlaku ze strany vyšetřujících orgánů na obviněného s cílem dosáhnout přiznání viny.“⁷⁷

Důležité je, že podle obecného komentáře Výboru pro lidská práva⁷⁸ je v případě, kdy obviněný tvrdí, že byl k přiznání donucen, důkazní břemeno na státu, aby prokázal, že se tak nestalo.⁷⁹

Tento Pakt je velice významný z hlediska české historie, včetně již výše zmíněného ustanovení věnující se právu nevypovídat. V 70. letech minulého století, kdy docházelo ze strany státu k šikaně nepohodlných lidí, včetně jejich bití během výslechu za účelem donucení k výpovědi⁸⁰, byla ustanovení Paktu často porušována. V návaznosti na tyto události vzniklo v Československu několik organizací, které na porušování upozorňovaly, přičemž jednou z nich byla i občanská iniciativa Charta 77.⁸¹

3.1.2 Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení

Část práva proti sebeobviňování je zakotvena i v *Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání*, která byla přijata Valným shromážděním OSN dne 10. prosince 1984, přičemž v České republice vstoupila v platnost dne 6. srpna 1988.

Význam této mezinárodní smlouvy pro zásadu nemo tenetur je v definici mučení uvedeném v článku 1, tedy že: „mučení znamená jakékoli jednání, jímž je člověku úmyslně působena silná bolest nebo tělesné či duševní utrpení s cílem získat od něho nebo od třetí osoby informace nebo přiznání, potrestat jej za jednání, jehož se dopustil on nebo třetí osoba nebo z něhož jsou podezřelí nebo s cílem zastrašit nebo přinutit jej nebo třetí osobu nebo z jakéhokoli jiného důvodu založeného na diskriminaci jakéhokoli druhu, když taková bolest nebo utrpení jsou působeny

⁷⁷ Rozhodnutí Výboru pro lidská práva při OSN Nallaratnam Singarasa v. Sri Lanka, Communication No. 1033/2001, U.N. Doc. CCPR/C/81/D/1033/2001 ze dne 23. srpna 2004, paragraf 7.4. Dostupné na: <http://hrlibrary.umn.edu/undocs/html/1033-2001.html>

⁷⁸ Obecný komentář Výboru pro lidská práva při OSN sp. zn. CCPR/C/GC/32 ze dne 23. srpna 2007. Dostupné na <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/437/71/PDF/G0743771.pdf?OpenElement>

⁷⁹ Více také rozhodnutí Výboru pro lidská práva při OSN No. 1033/2001, Singarasa v. Sri Lanka, paragraf 7.4; nebo také No. 912/2000, Kelly v. Jamaica, paragraf 5.5.

⁸⁰ Viz kapitola 2.2.6.

⁸¹ Charta 77 byla zveřejněna před 40 lety. Podepsalo ji téměř 1900 lidí. In ct24.cz [online]. [Citováno dne 21.2.2023]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1998685-charta-77-byla-zverejnena-pred-40-lety-podepsalo-ji-temer-1900-lidi>

veřejným činitelem nebo jinou osobou jednající z úředního pověření nebo z jejich podnětu či s jejich výslovným nebo tichým souhlasem.“

Dále tato mezinárodní smlouva stanovuje v článku 15 významný procesní rámec, kterým se musí smluvní státy řídit, tedy že: *„Každý stát, který je smluvní stranou této Úmluvy, zajistí, aby žádné prohlášení, které podle zjištění bylo učiněno v důsledku mučení, nebylo použito jako důkaz v žádném soudním řízení, s výjimkou případů, kdy se použije proti osobě obviněné z mučení jako důkaz o tom, že toto prohlášení bylo učiněno.“*

Stejně jako v případě Paktu se může jednotlivec v případě porušení svých práv daných mu Úmluvou proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání podat oznámení k nadnárodní organizaci, konkrétně k Výboru proti mučení, aby posoudil oprávněnost jeho stížnosti.

3.1.3 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, zkráceně „Evropská úmluva o lidských právech“, či „EÚLP“ je nejvýznamnější dohodou týkající se lidských práv v rámci Rady Evropy. Byla podepsána v Římě 4. listopadu 1950, přičemž Česká republika ji ratifikovala dne 18. března 1992.

V případě porušení práv jednotlivce daných mu EÚLP má jednotlivec po vyčerpání všech vnitrostátních prostředků obrany jeho práva možnost podat žalobu k Evropskému soudu pro lidská práva se sídlem ve Štrasburku.

Klíčovým článkem pro trestněprávní rovinu a zásadu nemo tenetur je článek 6 EÚLP „Právo na spravedlivý proces“. I přesto, že české vnitrostátní právo zásadu „práva na spravedlivý proces“ či jiné takové ustanovení neobsahuje, Ústavní soud ve své judikatuře s tímto pojmem pravidelně pracuje⁸². České vnitrostátní právo pak jednotlivé složky práva na spravedlivý proces upravuje, i když nikoliv jednotně.

Článek 6 EÚLP ovšem neupravuje zásadu nemo tenetur doslovně. Její implicitní zakotvení do Protokolu č. 7 totiž bohužel země Rady Evropy zamítly⁸³. Až judikatura ESLP zakotvila zákaz donucení k sebeobviňování jako jeden z klíčových principů práva na spravedlivý proces (a to až v 90. letech minulého století). Totéž vyplývá i z komentářové literatury k EÚLP.⁸⁴ Níže jsou

⁸² Např. nález Ústavního soudu ze dne 16.02.1995 sp. zn. III. ÚS 61/94.

⁸³ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwers ČR, 2012, s. 341.

⁸⁴ *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights*. Evropský soud pro lidská práva. 2022, s. 41.

shrnuty nejdůležitější rozhodnutí ESLP ohledně zásady nemo tenetur, jelikož tyto rozhodnutí patří mezi častou inspiraci pro rozhodování vnitrostátních soudů.

Funke v. Francie⁸⁵

V tomto případě se na Evropský soud pro lidská práva obrátil podnikatel pan Funke, který byl francouzskými úřady (a následně soudy) pokutován za to, že odmítl předložit dokumenty obsahující informace o jeho zahraničních bankovních účtech a jiné finanční doklady (pan Funke čelil podezření z krácení daní). Po tom, co neuspěl u vnitrostátních soudů, které argumentovaly, že je možné obviněnému zasahovat do soukromí „*pokud je to v souladu se zákonem a ... je to nezbytné ... v zájmu hospodářského blahobytu země nebo pro předcházení nepořádku nebo trestné činnosti*“⁸⁶, se obrátil na ESLP. Argumentoval, že jeho odsouzení za odmítnutí předložit dokumenty bylo porušením jeho práva na spravedlivý proces (článek 6 odst. 1 EÚLP), kdy původní požadavek byl porušením jeho práva nevypovídat a následné řízení proti němu bylo pokus ho donutit k aktivnímu jednání, při kterém by sám sebe usvědčoval, i když úřady mohly dané dokumenty zajistit i jiným způsobem.

ESLP rozhodl, že využití trestních sankcí celními orgány jako prostředku k donucení k předložení dokumentů, aniž by zkoumaly alternativní způsoby, jak dokumenty získat, představovalo porušení čl. 6 odst. 1 EÚLP. Konkrétně uvedl, že „*celní orgány vyprovokovaly usvědčení pana Funkeho, aby získaly určité listiny, o nichž byly přesvědčeny, že musejí existovat, ačkoli si nebyly touto skutečností jisty. Protože nebyly schopny či ochotny si je opatřit jiným způsobem, pokusily se přimět stěžovatele, aby předložil důkazy o trestných činech, které údajně spáchal. Zvláštní rysy celního práva (...) nemohou ospravedlnit takovéto porušení práva každého, „kdo je obviněn z trestného činu“, v mezích samostatného významu tohoto výrazu zakotveného v článku 6, aby mlčel a nepřispíval k obvinění sama sebe. Proto byl článek 6 § 1 porušen.*“⁸⁷

Toto je první rozhodnutí ESLP věnující se zásadě nemo tenetur a navazuje na něj většina ostatních rozhodnutí v této oblasti. Podle ESLP tedy není přípustné pod hrozbou trestního stíhání nutit obviněného, aby vydal dokumenty, které vedou k jeho usvědčení v trestní věci, zvláště, lze-li tyto dokumenty získat jinou (legální) cestou.

⁸⁵ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva *Funke v. France* ze dne 25. února 1993, sp. zn. 10828/84.

⁸⁶ Tamtéž, bod 14.

⁸⁷ Tamtéž, bod 44.

Saunders v. Spojené království⁸⁸

Rozhodnutí Funke v. Francie pak částečně modifikuje rozhodnutí Saunders v. Spojené království. Význam tohoto rozhodnutí spočívá zejména v tom, že ESLP zde stanovil hranice mezi informacemi, které jsou získávány v trestním řízení, a mezi důkazy existujícími nezávisle na vůli obviněného. Dále v tomto rozhodnutí stanovil, že nepřijatelné jsou nejen vynucené důkazy přímo usvědčující, ale i ty, které mohou obviněného usvědčit nepřímo a jsou použity k tíži obviněného.

Pan Saunders byl odsouzen za hospodářské trestné činy, přičemž vyšetřování trvalo velmi dlouho a rozkrytí této trestné činnosti a následné odsouzení pana Saunderse bylo ve Velké Británii považováno za velký úspěch. Během vyšetřování se policie opírala o výpovědi pana Saunderse, které činil pod nátlakem, jelikož pokud by odmítl odpovídat na otázky položené inspektory, mohl být odsouzen za trestný čin pohrdání soudem. Pan Saunders odpovídal na otázky, které se nepřímo dotýkaly jeho viny, během devíti rozhovorů od února do června 1987 a jeho odpovědi byly prezentovány během jeho soudu v letech 1989–1990, přičemž role těchto výpovědí pro jeho odsouzení není jasná.

Po tom, co pan Saunders vyčerpal vnitrostátní možnosti napadení odsouzení, se obrátil na ESLP. Ten ve svém rozhodnutí v této věci připomněl, že právo na spravedlivý proces zahrnuje také právo nevypovídat a právo nepřispívat aktivně k vlastnímu obvinění. Toto právo ovšem limitoval v bodě 69. rozhodnutí, ve kterém uvedl že se toto právo nevztahuje „*na důkazy, jež jsou sice získány od obviněného s pomocí donucení, ale jež existují nezávisle na jeho vůli, což je mj. případ dokumentů získaných na základě domovní prohlídky, dechových zkoušek, vzorků krve, moči, vlasů či nahrávky hlasu a lidské tkáně pro účely testů DNA*“.⁸⁹

Soud ovšem došel k závěru, že právo nevypovídat ve svůj neprospěch se vztahuje i na důkazy a skutečnosti, které nejsou přímo usvědčující. Svědectví získaná z donucení, která se na první pohled jeví jako neusvědčující povahy – jako jsou ospravedlňující poznámky nebo pouhé informace o skutkových otázkách – mohou být později využita v trestním řízení na podporu obžaloby, např. pochybovat o jiných výpovědích obviněného nebo jimi poskytnutých důkazech v průběhu hlavního líčení nebo jinak podryvat jeho důvěryhodnost. Vzhledem k tomu, že výpovědi byly získány z donucení, soud shledal, že došlo k porušení práva nevypovídat.

⁸⁸ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva *Saunders v. the United Kingdom*, ze dne 17. prosince 1996, sp. zn. 19187/91.

⁸⁹ Tamtéž, bod 69.

John Murray v. Spojené království⁹⁰

V jiném z klíčových rozhodnutí soudu, *John Murray v. Spojené království*, Evropský soud pro lidská práva rozhodl, že mlčení obviněného nemůže být použito jako rozhodující důkaz k jeho usvědčení.

V tomto případě byl John Murray (člen IRA) obviněn z terorismu, jelikož se nacházel v domě, kde byl nalezen unesený informátor. Když byl u výslechu a následně u soudu požádán, aby vysvětlil svou přítomnost v domě, kde byl zatčen, pan Murray odmítl jakkoliv odpovědět. Soud varoval pana Murrayho, že jeho odmítnutí odpovědět na otázky může být vzato v úvahu při rozhodování o jeho vině. Pan Murray byl později shledán vinným a odsouzen.

Evropský soud pro lidská práva ve svém rozhodnutí uvedl, že právo nevypovídat je obecně uznávaným mezinárodním standardem, který je jádrem pojmu spravedlivý proces. Konstatoval, že obviněný nemohl být odsouzen pouze nebo převážně z důvodu jeho mlčení. Dle ESLP ovšem tyto privilegia nebrání, aby mlčení obviněného v situacích, které zjevně vyžadují jeho vysvětlení, bylo zohledněno při hodnocení přesvědčivosti důkazů provedených obžalobou. Vzhledem k tomu, že proti panu Murraymu bylo shromážděno značné množství důkazů, vyvozování závěrů z jeho odmítnutí poskytnout vysvětlení jeho přítomnosti v domě podle soudu bylo věcí zdravého rozumu a nemohlo být považováno za nespravedlivé nebo nepřiměřené v okolnosti. Soud rovněž shledal, že vyvozování přiměřených závěrů z chování pana Murraye nemělo za následek přesunutí důkazního břemene z obžaloby na obhajobu, čímž by byla porušena zásada presumpce nevin. Soud proto neshledal, že by trestní řízení bylo nespravedlivé a nedošlo k porušení presumpce nevin a práva nevypovídat.

Jalloh v. Německo⁹¹

Posledním z rozhodnutí, které rozebírám v této podkapitole, je rozhodnutí *Jalloh v. Německo*. V něm ESLP určil hranice přípustnosti důkazů, které byly získány od obviněného, zásahem do jeho fyzické integrity, čímž stanovil, do jaké míry jsou použitelné důkazy, které jsou sice získány od obviněného s pomocí donucení, ale jež existují nezávisle na jeho vůli.

⁹⁰ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva *John Murray v. the United Kingdom* ze dne 8. února 1996, sp. zn. 18731/91.

⁹¹ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva *Jalloh v. Německo* ze dne 11. června 2006, sp. zn. 54810/00.

V tomto případě policista v civilu zadržel německého občana, pana Jalloha, kterého přistihl při prodávání omamných látek v sáčcích, které si vytahoval z úst. Pan Jalloh pak při zatýkání zbytek sáčků s omamnými látkami spolkl. Po zadržení ho policisté odvezli do nemocnice, kde byl násilím donucen vypít dávidlo a poté, co pan Jalloh vyzvracel sáček s kokainem, byl (po zhlédnutí lékařem) vzat do vazby. Obviněný následně u ESLP namítal porušením článku 3 EÚLP (zákaz mučení a nelidské či jiné ponižující zacházení) a článku 6 EÚLP.

ESLP dospěl k tomu názoru, že předmětný důkaz, tj. drogy skryté v těle stěžovatele, které byly získány násilnou aplikací dávidel, lze považovat za důkaz, který spadá do kategorie důkazů, které existují nezávisle na vůli podezřelého, tj. těch v trestním řízení obecně nezakázaných.⁹² Soud zde ovšem zaznamenal řadu skutečností, které odlišovaly tento případ od případů, kde bylo užití těchto důkazů připuštěno. Za prvé byla dávidla použita proti vůli pana Jalloha, za druhé intenzita síly použité v tomto případě se výrazně lišila od intenzity donucení obvykle nutné pro získání důkazů, jako je např. bukální stěr či odebrání DNA (pan Jalloh byl donucen vyzvracet hledaný důkaz, což vyžadovalo násilné vložení trubice do jeho nosu a aplikaci chemické látky za účelem vyvolání patologické reakce jeho těla) a za třetí byl důkaz v projednávaném případě získán pomocí postupu, který porušil čl. 3 EÚLP. Soud tedy došel k závěru, že zásada *nemo tenetur* byla porušena. Aby bylo možné i v budoucnu určit, zda bylo stěžovatelovo právo neobviňovat sám sebe porušeno, stanovil ESLP test, podle kterého je nutné postupovat. Za a) je nutno posoudit povahu a intenzitu donucení použitého k získání důkazu, za b) je nutné zvážit veřejný zájem na vyšetření a potrestání daného trestného činu, za c) je nutné posoudit existenci relevantních procesních záruk a za d) je nutné posoudit, k čemu byl každý z takto získaných důkazů použit.

Tento test pak převzal i český Ústavní soud, neboť rozsudek *Jalloh vs. Německo* byl jedním z podkladů důležitého stanoviska pléna Ústavního soudu Pl. ÚS-st. 30/10, ve kterém se vyjadřoval k ústavnosti úkonů podle § 114 trestního řádu, jejichž cílem je získání objektivně existujících důkazů pro forenzní vyšetření a které nevyžadují aktivní jednání obviněného či podezřelého, ale toliko strpění jejich provedení. V tomto stanovisku Ústavní soud vyjádřil, že na tyto úkony: *„nelze pohlížet jako na úkony, jimiž by byl obviněný či podezřelý donucován k ústavně nepřipustnému sebeobviňování. K zajištění součinnosti obviněného či podezřelého při opatřování těchto důkazů je tudíž možno užít zákonných donucovacích prostředků.“*, přičemž ale stanovil, že použité metody,

⁹² Srov. rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. prosince 1996, *Saunders v. the United Kingdom*, sp. zn. 19187/91.

které státní orgány užijí k získání těchto důkazů, musí respektovat obecné principy, na nichž je založena činnost státních orgánů a musí šetřit ústavně zaručená práva a svobody dotčených osob.

3.2 Ukotvení zásady nemo tenetur v právu Evropské unie

Zda je zásada nemo tenetur součástí práva Evropské unie, bylo donedávna předmětem odborných diskuzí. Primární ani sekundární právo Evropské unie neupravuje žádnou z částí zásady nemo tenetur doslovně. Nejblíže k ukotvení zásady nemo tenetur na úrovni EU mají články 47 a 48 Listiny základních práv EU upravující právo na spravedlivý proces a presumpci nevinny.

Přelomovým se v tomto směru stal rozsudek SDEU, který odpovídal na předběžnou otázku Ústavního soudu Itálie, kterou řešil v rámci sporu mezi fyzickou osobou (DB) a Národní komisí pro trh cenných papírů (Consob), sp. zn. C-481/19⁹³.

V tomto případě státní entita „Consob“ uložila DB peněžitou sankci za tzv. insider dealing (obchodování zasvěcených osob) a rovněž za nespolupráci kvůli jeho odmítnutí odpovědět na položené otázky během výslechu. Předběžná otázka italského Ústavního soudu na SDEU mířila na objasnění, zda směrnice č. 2003/6/ES a nařízení č. 596/2014 umožňují členským státům ukládat správní sankce trestní povahy fyzickým osobám, které odmítají odpovědět na potenciálně sebeobviňující otázky během vyšetřování. SDEU byl zejména vyzván, aby rozhodl o tom, zda články 47 a 48 Listiny základních práv Evropské unie zaručující právo na spravedlivý proces zahrnují zákaz donucování k sebeobvinění.

SDEU na začátku svého rozhodnutí připomněl, že články 47 a 48 Listiny základních práv Evropské unie mají totožné znění jako článek 6 Evropské úmluvy o lidských právech, který stanoví právo na spravedlivý proces a SDEU tak musí při výkladu práv zaručených čl. 47 druhým pododstavcem a článkem 48 Listiny základních práv Evropské unie zohlednit odpovídající práva zaručená článkem 6 EÚLP, jak jej vykládá ESLP⁹⁴ (k výkladu článku 6 EÚLP viz kapitola 3.1.3). Jak SDEU uvedl, právo nevypovídat přispívá k zamezení justičním omylům a k zaručení spravedlivého procesu.⁹⁵ Vzhledem k tomu, že práva stanovená v Listině základních práv Evropské unie mají stejný význam jako práva stanovená v EÚLP, SDEU shledal, že články 47 a 48 Listiny je třeba vykládat tak, že zahrnují právo nevypovídat pro fyzické osoby.

SDEU v tomto rozsudku učinil několik dalších důležitých nálezů:

⁹³Rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie ze dne 2. února 2021, DB v Commissione Nazionale per le Società e la Borsa (Consob), C-481/19, ECLI:EU:C:2021:84.

⁹⁴ Tamtéž, bod 37.

⁹⁵ Tamtéž, bod 38.

Zprvė určil, že právo nevypovídat je porušeno, pokud je osoba nucena vypovídat pod hrozbou trestních sankcí a její svědectví je v důsledku toho získáno, nebo je tato osoba potrestána z důvodu jejího odmítnutí.⁹⁶ SDEU však dodal, že toto právo nemůže ospravedlnit každé odmítnutí spolupráce s příslušnými orgány, jako je nedostavení se na výsledch nebo užití zdržovací taktiky.⁹⁷

Za druhé, SDEU rozhodl, že právo nevypovídat nelze omezit na přiznání k protiprávnímu jednání nebo vyjádření, které přímo činí vyslýchanou osobu podezřelou, ale zahrnuje rovněž informace o skutkových otázkách, které mohou být později použity na podporu obžaloby, a mít tak vliv na odsouzení této osoby nebo sankci uloženou této osobě.⁹⁸ Vyložil tak toto právo obdobně jako ESLP v rozhodnutí Saunders v. Spojené království.

Za třetí, z rozsudku vyplývá, že právo nevypovídat mají pouze fyzické osoby, nikoli osoby právnické. Jak uvedl generální advokát Pikamäe ve svém stanovisku⁹⁹, ESLP rozhodoval pouze o případech týkajících se práva nevypovídat fyzických osob. Je zajímavé, že se SDEU v rozsudku snažil odlišit tyto rozhodnutí od judikatury SDEU ohledně pravidel hospodářské soutěže EU, která se zabývá ochranou právnických osob před sebeobviňováním. Tato judikatura stanovila, že právnická osoba nemůže být nucena poskytovat „odpovědi“, které by mohly zahrnovat přiznání protiprávního protisoutěžního jednání, ale může být nucena poskytnout informace o skutečnostech a dokumentech, i když jsou použity k prokázání protisoutěžního jednání¹⁰⁰. Rozsudek SDEU objasňuje, že užší ochranu poskytovanou právnickým osobám podle této judikatury nelze analogicky použít při stanovení rozsahu práva na výpověď fyzických osob.

Důsledek tohoto přelomového rozhodnutí spočívá tedy v tom, že poprvé SDEU uznal za obsah primárního práva, konkrétně Listiny základních práva a svobod EU, právo neobviňovat sám sebe a stanovil tomuto právu určité limity. Soudní dvůr tak došel k závěrům, které zaplnily mezery v právní úpravě, nicméně stále ponechal nezodpovězené otázky, které v souvislosti s tímto rozsudkem vzešly, jako například právě to, zda se právo nevypovídat vztahuje i na právnické osoby za splnění stejných podmínek.

⁹⁶ Tamtéž, bod 39.

⁹⁷ Tamtéž, bod 41.

⁹⁸ Tamtéž, bod 44.

⁹⁹ Stanovisko Generálního advokáta Pikamäeho v DB v Commissione Nazionale per le Società e la Borsa (Consob) ze dne 27. října 2020, odstavec 97.

¹⁰⁰ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 19. října 1989, Orkem v Komise, C-374/87, ECLI:EU:C:1989:387.

3.3 Ukotvení zásady ve vnitrostátním právu ČR

3.3.1 Ukotvení zásady na ústavní úrovni

Na ústavní úrovni je zásada nemo tenetur zakotvena v LZPS, a to hned ve dvou ustanoveních hlavy páté, nadepsané jako „právo na soudní a jinou právní ochranu“.

Článek 37 odst. 2 LZPS

Prvním z článků LZPS obsahující zásadu nemo tenetur je článek 37 odst. 2 který zní: „Každý má právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké“.

LZPS tak jde nad rámec mezinárodních smluv a výslovně na ústavní úrovni zakotvuje právo nevypovídat i pro osoby blízké. Důvodů, proč je ústavně zakotveno právo blízkých odepřít výpověď, je několik. Jedním z nich je morálně-filosofická úvaha o tom, že ochrana soukromého a rodinného života osoby je důležitější než zájem na potrestání pachatele. Podle Baňoucha: „*Tento normativní konflikt (právo oproti přirozené náklonnosti či lásce) není uspokojivě řešitelný právními prostředky, aniž by zásadně narušil nejtěsnější mezilidská pouta, která jsou pro životaschopnost a přetrvání společnosti minimálně stejně důležitá jako právo. Pro společnost jako celek je v konečném důsledku prospěšnější nevytvářet situační dilema kupříkladu rodiče či manžela, který má volit mezi respektem k právu (být dobrým občanem) a ochranou svého dítěte či partnera (být dobrou matkou či otcem či partnerem) s vědomím, že příklonění se k jednomu, neúprosně znamená porušení druhého.*“¹⁰¹ Každý si může položit otázku, zda by byl schopný vypovídat proti osobě, ke které má citové vazby (vlastní dítě, sourozenci, rodiče), či zda by i s vědomím, že ho čeká trest, radši odmítl vypovídat. Tato volba je mnohdy natolik těžká, že zákonodárce se rozhodl jí osob blízkých ušetřit.

Druhým argumentem pro umožnění, aby osoba blízká nemusela vypovídat, je judikaturou zjištěný problém, že osoby blízké kvůli svým emočním vztahům často nedokáží vnímat realitu vztahující se k trestnému činu osob blízkých dostatečně objektivně. Pokud jsou tedy nuceny před soudem vypovídat pravdivě, je možné, že i přes svojí nejlepší snahu nepřispějí k objasnění skutkového stavu. Poslední argument je ryze praktický: osoby, které mají vypovídat před orgánem veřejné moci s vědomím, že tím mohou přivodit trestní stíhání sobě či blízkým, budou často raději

¹⁰¹ BAŇOUC, Hynek. [Článek 37] In.; WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo, a kol. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s., 2012, s. 773.

lhát, zamlčovat skutečnosti či jinak strategicky zacházet se svou výpovědí, aby dané řízení dopadlo dle jejich představ.¹⁰²

Kdo je osobou blízkou pak LZPS ponechává na podústavních předpisech. Podle zákonné úpravy je to příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec, manžel a partner. Jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní.¹⁰³ Mezi osoby v „obdobném“ vztahu jako je rodinný pak Ústavní soud považuje i osoby, které jsou „pouze“ přáteli. Osoba tedy může odmítnout vypovídat jako svědek i tehdy, není-li mezi těmito osobami vztah rodinný, nýbrž jen silný citový vztah, kdy by újmu jedné osoby pociťovala druhá osoba jako újmu vlastní. Ovšem v takovém případě je břemeno tvrzení ohledně takového vztahu na onom svědkovi a vyžaduje se vyšší intenzita tohoto vztahu než jen obvyklá mezilidská soudržnost. Dále také musí existovat objektivní skutečnosti, ze kterých lze na intenzitu citového vztahu mezi osobami usuzovat (např. společné vyrůstání, společný silný zážitek apod.).¹⁰⁴ Dle Ústavního soudu také skutečnost, že se dotčené osoby neviděly delší dobu, není argumentem, který by znamenal, že tyto osoby nejsou osobami blízkými.¹⁰⁵

Toto ustanovení se nevztahuje pouze na trestní řízení, ale na jakékoliv řízení před orgánem veřejné moci a lze ho dokonce aplikovat i mimo rámec jakéhokoliv řízení, tedy i před jeho formálním započítím. Toto právo platí pro každého, kdo má ze strany veřejné moci uloženou důkazní povinnost.¹⁰⁶

Subjektem tohoto práva je dle LZPS „každý“. Tím se myslí každá fyzická osoba, a podle judikatury Ústavního soudu jím může být i osoba právnická. Ústavní soud konkrétně došel k závěru, že vzhledem k tomu, že by mohlo docházet k obcházení tohoto práva, kdyby se vztahovalo pouze na osoby fyzické, je nutné ho vztáhnout i na osoby právnické.¹⁰⁷ Tuto skutečnost lze odvodit i z toho, že § 1 odst. 2 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim stanoví, že není-li to z povahy věci vyloučeno, použijí se trestně-procesní zákony i na řízení podle tohoto zákona.

¹⁰² KOPA, Martin. Čl. 37 [*Právo odepřít výpověď a procesní rovnost*]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021.

¹⁰³ Viz § 125 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 100 trestního řádu či § 22 zákona č. 89/2012, občanský zákoník.

¹⁰⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 7. 2018 sp. zn. II. ÚS 955/18, bod 17.

¹⁰⁵ Tamtéž, bod 18.

¹⁰⁶ KOPA, Martin. Čl. 37 [*Právo odepřít výpověď a procesní rovnost*]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021.

¹⁰⁷ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2006, sp. zn. III. ÚS 451/04 a ODEHNALOVÁ, Jana: *Zásada zákazu nucení k sebeobviňování v judikatuře Ústavního soudu*, In: JELÍNEK, Jiří a kol.: *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*, Leges, Praha 2020, s. 391.

S tím vyvstává otázka, jak vyložit instituty spojené s právem nevypovídat, vzhledem ke specifickým vlastnostem právnických osob (jako např. zda může být právnická osoba osobou blízkou) či zda se na právnické osoby vztahuje zásada *nemo tenetur* ve stejném rozsahu jako na osoby fyzické, tedy zda jsou např. subjektem ediční povinnosti či nikoliv. Tyto otázky jsou zatím předmětem odborných diskusí a jejich vyřešení pak bude záležet na výkladu těchto institutů soudy.

Článek 40 odst. 4 LZPS

Druhým ustanovením na ústavní úrovni obsahující zásadu *nemo tenetur* je článek 40 odst. 4 LZPS, nadepsaným jako „*Pravidla trestního stíhání*“, ve znění: „*Obviněný má právo odepřít výpověď; tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven.*“.

Toto ustanovení je *lex specialis* k výše uvedenému článku 37 odst. 1. *Lex specialis* je proto, že se týká obviněného, ne kohokoliv, a zároveň obviněného, který ze zákona povinnost vypovídat nemá, to na rozdíl např. od svědků, jichž se především čl. 37 odst. 1 Listiny dotýká.¹⁰⁸ Článek 40 odst. 4 pak dále ještě podstatně rozšiřuje práva obviněného co se práva nevypovídat týče. Odepření výpovědi totiž není podmíněno žádným objektivně přezkoumatelným důvodem (jako je v článku 37 odst. 3 způsobení nebezpečí trestního stíhání). Na rozdíl od ostatních osob (jako jsou svědci) je tedy zcela na obviněném, zda se rozhodne k věci vypovídat a případně kdy, a to bez možnosti postihu. Toto rozhodnutí obviněného nemůže orgán veřejné moci nijak mocensky ovlivnit, nepodléhá jejich souhlasu.¹⁰⁹

Obviněným se pak rozumí i osoby podezřelé, vůči nimž směřují úkony trestního řízení, i když zatím nebyly formálně obviněny. Stejně tak toto právo náleží dle Ústavního soudu i osobám odsouzeným, jak se vyslovil v nálezu III. ÚS 2204/17. Podle tohoto nálezu nelze odsouzeného nutit k přiznání se k trestné činnosti (k čemuž v praxi často docházelo, jelikož to bylo jednou z podmínek k vyhovění žádosti o podmíněné propuštění), a to z několika důvodů. Požadavek na doznání odsouzeného by jej stavěl do situace, kdy by svým doznáním za účelem podmíněného propuštění riskoval možnou obnovu řízení ve svůj neprospěch a byl by tak nucen volit mezi možnostmi, že bude taková obnova nařízena a výsledek bude pro něj horší a jistotou, že svého podmíněného propuštění nedosáhne, když tak neučiní. Stejně tak kdyby usiloval o obnovu řízení ve svůj prospěch, třeba i důvodně, byl by zbaven možnosti současně splnit předmětné podmínky

¹⁰⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2001 sp. zn. Pl. ÚS 29/2000.

¹⁰⁹ NOVÁK, Jiří. Čl. 40 [Ústavní parametry trestního řízení]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021.

a nepochybně by přiznáním značně snížil ochotu soudu rozhodujícího o obnově uvěřit, že jsou zde nové skutečnosti ve prospěch odsouzeného, když se tento ke svému trestnému činu doznal.¹¹⁰

Ústavní soud ve své judikatuře rozšířil výklad slova „výpověď“ v tomto ustanovení na všechna aktivní jednání osoby, kterými by přispěl ke svému obvinění, tedy stanovil, že zásada nemo tenetur v celém rozsahu je zásadou ústavní. Za výpověď v širším slova smyslu lze tedy dle Ústavního soudu a komentářové literatury: „*považovat toliko ty úkony, které neexistují „objektivně“ a jsou odvislé od vůle jednotlivce, který jim teprve vtiskne relevantní podobu (sdělí svůj náhled na věc, odhalí ukrytou věc, sehraje aktivní roli v tzv. rekonstrukci).*“¹¹¹

3.3.2 Ukotvení zásady nemo tenetur na zákonné úrovni

Na zákonné úrovni je zásada nemo tenetur ukotvena ve vícero předpisech. Většina z nich se týká správní odpovědnosti za přestupky.¹¹²

Z hlediska trestního práva je pak právo odepřít výpověď a nepřispívat aktivně ke svému obvinění zakotveno v trestním řádu, a to hlavně v částech věnující se přípravnému řízení.

Právo odepřít výpověď

Právo nevypovídat je nejdříve zakotveno v § 33 trestního řádu, upravující práva obviněného, konkrétně v jeho odstavci prvním, upravujícím základní práva obviněného:

„Obviněný má právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a k důkazům o nich, není však povinen vypovídat(…)“

Toto ustanovení vyčerpává základní práva obviněného, ovšem jednotlivá práva jsou prováděna v jiných ustanoveních trestního řádu¹¹³, včetně práva na odmítnutí výpovědi. Právo obviněného odmítnout výpověď pak byla mezi tato základní procesní práva přidána při reformě trestního řádu po pádu komunistického režimu v roce 1990 zákonem 178/1990. Cílem této reformy bylo posílení záruk zákonnosti postupu orgánů činných v trestním řízení a rozšíření práva na

¹¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 12. února 2019 sp. zn. III. ÚS 2204/17.

¹¹¹ NOVÁK, Jiří. Čl. 40 [Ústavní parametry trestního řízení]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1262.

¹¹² Např. § 82 odst. 2 zákona č. 250/2016 Sb., zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, dále např. §96 odst. 2 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád.

¹¹³ Např. v § 2 odst. 13 vymezujícím základní zásadu práva na obhajobu, § 157a o žádosti o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce apod.

obhajobu, a to jak obecně v průběhu celého trestního řízení, tak i v jeho jednotlivých stádiích, zejména v přípravném řízení.¹¹⁴

Právo obviněného na odepření výpovědi je dále upraveno v ustanoveních § 92 odst. 1 a § 164 odst. 3 trestního řádu. Obě ustanovení pak zakazují donucení obviněného k výpovědi a byla součástí trestního řádu od jeho platnosti. Tomuto právu bude věnována kapitola 4.

Právo svědka odepřít výpověď

Právo svědka odepřít výpověď je na zákonné úrovni upraveno v § 100 trestního řádu. Toto ustanovení dělí druhy svědků do dvou kategorií. Jednak to jsou svědci § 100 odst. 1 trestního řádu, kteří mají právo na odepření výpovědi jako svědek bez dalšího, tedy příbuzný obviněného v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner a druh. V odstavci 2 tohoto ustanovení je pak vyjmenovaná druhá kategorie svědků, tedy ti, kteří mohou odmítnout vypovídat, jestliže by výpovědí způsobili nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní. Právu svědka odepřít výpověď bude věnována kapitola číslo 5.

Zákaz donucení k aktivnímu konání obviněného

Zákaz donucování obviněného k aktivnímu konání, kterým by přispěl ke svému obvinění, je upraven ve více ustanoveních trestního řádu. Zřejmě hlavní, tzv. ediční povinnost, a její výjimka pro obviněného je upravena v § 92 odst. 3 trestního řádu. Podle toho platí, že: *„Nikoho nelze nutit, aby předložil nebo vydal věc, jež v době, kdy je požádáno o její předložení nebo vydání, může sloužit jako důkaz proti němu nebo proti jeho osobě blízké; tím nejsou dotčena ustanovení o odnětí věci, domovní prohlídce, prohlídce jiných prostor a pozemků a osobní prohlídce.“*

Tento odstavec byl do trestního řádu přidán relativně nedávno, konkrétně v roce 2017 zákonem č. 55/2017 Sb. Do té doby toto právo v zákoně upraveno nijak nebylo. Jak ale zmiňuje i důvodová zpráva k novele tohoto ustanovení¹¹⁵, výjimka z ediční povinnosti pro obviněného byla

¹¹⁴ K samotnému §33 trestního řádu uvádí důvodová zpráva k zákonu č. 178/1990 Sb. kterým se mění a doplňuje trestní řád, následující: *„Navrhovanou změnou se sleduje posílení práva na obhajobu jako jedné ze základních zásad trestního řízení. Výslovně se zakotvuje právo obviněného nevypovídat, právo kdykoliv i v průběhu prováděných úkonů se radit se svým obhájcem a jeho právo na to, aby obhájce byl přítomen jeho výslechu a v rozsahu dalších ustanovení i při provádění dalších úkonů přípravného řízení. Současně se zužuje možnost odmítnout obviněnému rozmluvu s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby, neboť tím se realizace práva na obhajobu fakticky výrazně a neodůvodněně omezovala.“*

¹¹⁵ *„Nově se u ediční povinnosti také výslovně zdůrazňuje právo dotčené osoby nevystavit sebe nebo osobu blízkou nebezpečí trestního stíhání (zákaz sebeobviňování, nemo tenetur), což nicméně nebrání tomu, aby věc byla osobě*

judikaturou dovozována již delší dobu, jednalo se tak pouze o kodifikaci judikaturní praxe. Toto právo bylo Ústavním soudem dovozeno v nálezu Pl. ÚS 29/2000, který ve svém odůvodnění odkazoval na článek 6 EÚLP a článek 14 Paktu. V tomto nálezu Ústavní soud ale zdůraznil, že není porušením práva se nesebeobviňovat, je-li tato věc obviněnému odňata.¹¹⁶ V jiných nálezech pak Ústavní soud pak toto pravidlo dále potvrdil, a to z toho důvodu, že policejní orgány často toto právo obviněného nerespektovaly a snažili se ho ke spolupráci donutit za použití pořádkových pokut. Např. v nálezu II. ÚS 255/05 se Ústavní soud zastal stěžovatelky a zrušil rozhodnutí policejních orgánů, které uložily stěžovatelce pořádkové pokuty za to, že nepředložila účetní knihy společnosti, kde byla stěžovatelka jednatelkou. Dle Ústavního soudu: „*Není žádného zásadního rozdílu mezi právem osoby obviněné odmítnout výpověď a mezi právem osoby nestíhané nebýt – pomocí nepřímých, ale velmi účinných nástrojů – nucena k vydání důkazů, které mohou přivodit její trestní stíhání. Míra konkretizace kontextu, v němž je výzva činěna, podmiňuje možnost kvalifikované obrany dotčených osob. Přitom možnost takové obrany je ústavně zakotvena v čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 3 Listiny (viz nález sp. zn. I. ÚS 431/04).*“¹¹⁷

Ustanovením stanovující určité limity zásadě nemo tenetur je § 93 odst. 2 trestního řádu: „*Je-li toho třeba k zjištění pravosti rukopisu, může být obviněný vyzván, aby napsal potřebný počet slov; k tomu však nesmí být žádným způsobem donucován. Obviněný je však povinen vždy strpět úkony potřebné k tomu, aby se zjistila jeho totožnost.*“ Věta první tedy upravuje možnost policejního orgánu vyzvat obviněného k napsání slov pro zjištění rukopisu, ale jelikož se jedná o aktivní konání obviněného, zakazuje dále jeho donucení. Stejně jako v případě výše, pokud se vyšetřovací orgánům podaří získat rukopis obviněného jiným způsobem, bez aktivního přispění obviněného, nejedná se o porušení zákazu nucení k sebeobvinění.

Věta druhá stanovuje, že obviněný je povinen strpět úkony vedoucí ke zjištění jeho totožnosti, ke kterým může být i nucen. Těmito úkony jsou podle § 63 odst. 4 zákona č. 273/2008 Sb. o Policii ČR zejména snímání daktyloskopických otisků, zjišťování tělesných znaků, měření těla, pořizování obrazových, zvukových a jiných záznamů a odebírání biologických vzorků umožňujících získání informací o genetickém vybavení. Podle odst. 5 výše uvedeného ustanovení pak může v případě odporu osoby obviněné policista tento odpor překonat., přičemž překonat

odňata. “ Viz důvodová zpráva k zákonu č. 55/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související.

¹¹⁶ „*V těchto případech nejde o donucování obviněného k poskytnutí důkazů proti sobě samotnému, nýbrž o nucené zajištění věcných důkazů, byť proti vůli obviněného. Provedení takovýchto úkonů proti vůli obviněného v rozporu s ústavou není.*“ Viz nález Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2001 sp. zn. Pl.ÚS 29/2000.

¹¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 23.06.2005 sp. zn. II. ÚS 255/05.

odpor osoby nelze, jde-li o odběr krve nebo jiný obdobný úkon spojený se zásahem do tělesné integrity.¹¹⁸ Mimo tyto úkony vedoucí ke zjištění totožnosti osoby podle zákona o Policii ČR je pak obviněný povinen strpět: a) prohlídku těla za účelem zjištění stop nebo následků trestného činu na jeho těle (§ 114 odst. 1 trestního řádu); b) provedení potřebných identifikačních úkonů za podmínek § 114 odst. 3 trestního řádu; c) vyšetření duševního stavu, a to případně i pozorováním ve zdravotnickém ústavu nebo ve zvláštním oddělení věznice (§ 116 odst. 2 trestního řádu) a d) strpět odběr krve, jiného biologického materiálu nebo jiný podobný úkon, je-li toho třeba k provedení důkazu (§ 114 odst. 2 trestního řádu).¹¹⁹ Speciálním případem je i povinnost obviněného strpět odběr srovnávací pachové stopy k provedení odorologické expertizy. Tato povinnost pak byla dovozena nálezem Ústavního soudu I. ÚS 394/97.¹²⁰

Dalšími ustanoveními věnující se zásadě nemo tenetur jsou hlavně ustanovení upravující zvláštní způsoby dokazování, jako je vyšetřovací pokus, rekonstrukce či prověrka na místě. I v těchto případech je nutná aktivní účast obviněného, nelze k ní tedy nutit ani obviněného, ani osobu blízkou.¹²¹ Speciálním případem zvláštních způsobů dokazování z hlediska zásady nemo tenetur je pak rekognice. V trestním řádu není stanoveno, zda je možné obviněného přinutit k tomu být poznáván, je-li prováděna rekognice osob, mezi kterými je zařazen. Ústavní soud však ve svém nálezu III. ÚS 528/06 došel k závěru, že: „*Pouhé strpění rekognice nelze označit za donucování k sebeobviňování či k sebeusvědčování. Poznávaná osoba (včetně obviněného) je povinna strpět provedení rekognice a může být přípustnými prostředky (předvedením, uložením pořádkové pokuty) donucována k účasti na rekognici*“.¹²² Zatímco pouhé strpění rekognice tedy zásady nemo tenetur neporušuje, pokud by obviněný k aktivnímu jednání během této rekognice, jako je např. promluvení k identifikaci hlasu, byla by tato rekognice neúčinným důkazem.¹²³

¹¹⁸ Srov. rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 11. 6. 2006 *Jalloh v. Německo*, sp. zn. 54810/00, shrnutý v kapitole 3.1.3.

¹¹⁹ PÚRY, František. § 93 [*Písemné poznámky obviněného a další související úkony*]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1423.

¹²⁰ „*Možnost odebrání pachové stopy lze dovozovat z ustanovení § 114 odst. 2 trestního řádu, podle něhož "je-li k důkazu třeba provést zkoušku krve nebo jiný obdobný úkon, je osoba, o kterou jde, povinna strpět, aby jí lékař nebo odborný zdravotnický pracovník odebral krev nebo u ní provedl jiný potřebný úkon, není-li spojen s nebezpečím pro její zdraví". S ohledem na povahu úkonu (odběr pachové stopy) není nezbytné v tomto případě trvat na tom, aby odběr provedl lékař nebo zdravotnický pracovník.*“ Viz náleze Ústavního soudu ze dne 4. 3. 1998, sp. zn. I.ÚS 394/97.

¹²¹ Srov. § 104c odst. 4, 104d odst. 2, 104e odst. 2 trestního řádu.

¹²² Náleze Ústavního soudu ze dne 11. 10. 2007, sp. zn. III. ÚS 528/06.

¹²³ Tamtéž.

3.3.3 Ukotvení zásady nemo tenetur v návrhu nového trestního řádu

O rekodifikaci trestního řádu se uvažuje již mnoho let, neboť mnohokrát novelizovaný trestní řád z roku 1961 již neodpovídá koncepci novodobého trestního práva. Hlasy zesílily ještě více po přijetí trestního zákoníku v roce 2009, kdy se očekávalo, že nový trestní řád bude přijat současně s ním, nebo alespoň několik let poté.

To se bohužel zatím nestalo. Komise pro nový trestní řád (ustanovená v roce 2014) ale již předložila návrh na podobu nového trestního řádu, který se pravidelně aktualizuje a který má vést ke zrychlení trestního řízení, posílení kontradiktornosti řízení, posílení koncentrace řízení a k posílení práv poškozeného.¹²⁴ V tomto návrhu nového trestním řádu došlo i k posílení zásady nemo tenetur.

Nejprve stojí za zmínku, že ani v případě návrhu nového trestního řádu není zásada nemo tenetur zmíněna mezi základními zásadami trestního řízení, což může vzhledem k její stále narůstající signifikanci vést k otázkám ze stran odborné veřejnosti.

Stejně jako v současném trestním řádu je právo nevypovídat upraveno již v ustanovení, které stanovuje základní práva obviněných, a to obdobně.¹²⁵ Stejně tak je právo nevypovídat upraveno i v části věnující se výslechu obviněného, s výjimkou, že je toto právo uvedeno v samostatném ustanovení.

První větší změnou v návrhu nového trestního řádu je pak způsob, jakým je nutné poučit obviněného v případě výslechu v přípravném řízení a možnosti užít a tento výslech před soudem. Podle ustanovení §x9 odst. 1 návrhu nového trestního řádu totiž: *„Při výslechu osoby¹²⁶ se postupuje obdobně podle ustanovení tohoto zákona upravujících výslech svědka. Má-li být takto vyslechnut podezřelý, není povinen vypovídat, ale cokoliv řekne, může mu být v řízení před soudem za podmínek stanovených trestněprocesním zákonem předestřeno; o tom je třeba jej před zahájením výslechu poučit.“* Návrh nového trestního řádu tedy připouští, aby mohl být protokol o výslechu podezřelého obviněnému předestřen za účelem objasnění rozporů mezi tím, co obviněný vypovídá před soudem a co uvedl ve výslechu v rámci prověřování. Takový protokol by

¹²⁴ *Rekodifikace trestního práva procesního.* In <https://justice.cz/> [online]. [cit. 1.3.2023]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>

¹²⁵ §56 odst. 1 písm a) návrhu trestního řádu stanoví, že: *„Obviněný má zejména právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a k důkazům o nich; není však povinen vypovídat.“* Viz návrh nového trestního řádu [online]. [cit. 1.3.2023]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>

¹²⁶ V návrhu nového trestního řádu se pro fázi prověřování sjednocují různé druhy výslechů do jednoho procesního úkonu, tedy *„výslechu osoby“*.

pak nebyl důkazem, ale sloužil by pouze k posouzení věrohodnosti výpovědi obviněného v řízení před soudem.¹²⁷

Skutečně velký posun v oblasti zakotvení zásady nemo tenetur je však uveden v § e2 návrhu nového trestního řádu, upravující přípustnost důkazů. Podle §e2 odst. 3 návrhu nového trestního řádu totiž: „*Jako důkaz nesmí být v trestním řízení použit ani poznatek získaný na základě pramene důkazu nebo důkazního prostředku, za účelem jehož opatření nebo při jehož provádění byl porušen zákaz donucování k sebeobviňování osoby, vůči které úkon směřoval.*“ Na rozdíl od současného trestního řádu je použito slovní spojení „zákazu nucení k sebeobviňování“, tedy je v jednom ustanovení výslovně zakotvena zásada nemo tenetur a není nutné jí pouze odvozovat z jiných ustanovení, které ji v rámci trestního řádu provádí. Toto reflektuje i důvodová zpráva k návrhu nového trestního řádu, která uvádí, že: „*Obecné požadavky spravedlivosti obsažené v článku 6 Úmluvy se vztahují na celé trestní řízení bez ohledu na konkrétní typ trestného činu. Nicméně, při rozhodování o tom, zda řízení jako celek bylo spravedlivé, je možné vzít v úvahu veřejný zájem na vyšetření a potrestání konkrétního zločinu a porovnat jej s individuálním zájmem na tom, aby důkaz proti obviněnému byl získán zákonným způsobem. Avšak obavy o veřejný zájem nemohou ospravedlnit opatření, která potlačí samotnou podstatu stěžovatelova práva na obhajobu, včetně výsady neobviňovat sám sebe, garantované článkem 6 Úmluvy (rozsudek ESLP Heaney a Mc Guinness v. Irsko, č. 34720/97).*“¹²⁸

Co se týče jednotlivých zvláštních způsobů výslechu, jako je zjištění pravosti rukopisu a shody jiných charakteristických znaků podezřelého a obviněného, vyšetřovací pokus nebo проверка namísto, návrh nového trestního řádu stejně jako trestní současný trestní řád zakazuje nucení obviněného k účasti.

Další změnou v návrhu nového trestního řádu je pak uvedení povinnosti svědka na výzvu policejního orgánu věrohodně doložit důvod odepření výpovědi, pokud odepře výpověď z důvodu, že by způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě jemu blízké¹²⁹. Tato povinnost již byla dovozena judikaturou Ústavního soudu¹³⁰, jedná se tak spíše o kodifikaci praxe.

¹²⁷ Přičemž důvodová zpráva zdůrazňuje, že není neobvyklé, že v zahraničních právních úpravách je připuštěn i protokol o výslechu podezřelého jako důkaz.

¹²⁸ Důvodová zpráva k návrhu nového trestního řádu [online]. [cit. 1.3.2023]. Dostupné z: <https://rekodifikacnictvrtky.cz/>

¹²⁹ § e12 odst. 2 návrhu nového trestního řádu: „*Svědék je oprávněn odepřít vypovídat, jestliže by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě jemu blízké. Na výzvu orgánu činného v trestním řízení je povinen tento důvod věrohodně doložit.*“ Návrh nového trestního řádu [online]. [cit. 1.3.2023]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>

¹³⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 12. 1997, sp. zn. III. ÚS 149/97.

Obecně vnímám návrh nového trestního řádu ohledně zásady nemo tenetur jako krok správným směrem. V novém trestním řádu by minimálně došlo k uzákonění judikaturní praxe, čímž by se zvýšila právní jistota.

4 Výslech a výpověď obviněného

Výslech obviněného je významný procesním úkonem trestního řízení, jehož účelem je zjištění nejpřesnějších a co nejúplnějších informací o zjišťované skutečnosti od obviněného a prostřednictvím kterého obviněný realizuje právo na obhajobu obsažené v ust. § 33 odst. 1 trestního řádu, tedy právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu. Výslech obviněného je procesním postupem, pomocí něhož se získává výpověď obviněného, tedy důkazní prostředek.¹³¹

Výpověď obviněného je mnohdy nezastupitelným důkazním prostředkem, který slouží ke zjišťování skutečností důležitých pro trestní řízení. Pouze z výpovědi obviněného lze získat informace o motivu jednání obviněného a o jeho vnitřním psychickém stavu k dotýčenému trestnému činu. Získání těchto poznatků pomocí jiného důkazního prostředku je často vyloučené, nebo velice obtížné.¹³² Vzhledem ke svému univerzálnímu použití je výpověď nejběžněji používaný důkazním prostředkem, který je možné použít při vyšetřování všech trestných činů.

Kvůli výše uvedenému je na obviněného často kladen nátlak, aby nevyužil svého práva nevypovídat a objasnil co nejvíce relevantních skutečností k případu.

Zatímco procesní pravidla výslechu jsou stanovena v trestním řádu, konkrétní taktické a organizační aspekty jsou zkoumány kriminalistikou a případně i soudní psychologií. Při uplatňování taktických postupů musí vyšetřovatel splnit všechny požadavky stanovené trestním řádem, aby zjištěné skutečnosti mohly být přijaty jako důkazní materiál v trestním řízení.¹³³

4.1 Poučení obviněného před výslechem

Poučení obviněného o jeho právech probíhá, jak již bylo uvedeno, v úvodní fázi výslechu. Tato povinnost vyplývá nejenom z ustanovení § 91 odst. 1 trestního řádu, ale i ze základních zásad trestního řízení.¹³⁴ Dále je tato povinnost OČTŘ stanovena i v ustanovení § 33 trestního řádu, tedy v základních právech obviněného.

Obviněný musí být poučen při každém výslechu, nikoli jen při prvním, a to i při výslechu v rámci rekognice nebo konfrontace a rovněž při dalších úkonech za účasti obviněného.

¹³¹ PÚRY, František. § 91 [Zjištění totožnosti obviněného, jeho poučení a další úkony]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.

¹³² FENYK, Jaroslav; CÍSAŘOVÁ, Dagmar; GRIVNA, Tomáš a kol. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR. 2019, s. 377.

¹³³ ŠIMOVICEK, Ivan. *Kriminalistika*. 1. Vydání. Bratislava: Iura Edition, 2001, s. 326.

¹³⁴ Konkrétně z § 2 odst. 13 trestního řádu.

Způsob, jak má být obviněný poučen o svých právech, pak již trestní řád neuvádí.¹³⁵ Stejně tak neexistuje žádný interně závazný dokument, který by stanovoval jednotný postup OČTŘ.

V praxi se tak může poučení od různých vyslychajících značně lišit, což podle mého není vzhledem k významu tohoto institutu vhodné. Při úvodí fázi se standardně vyslychanému sdělí fráze „že není povinen vypovídat“ a je mu předložen formulář s jeho právy, který tvoří přílohu č.1 této diplomové práce, většinou bez jakéhokoliv dalšího vysvětlení.¹³⁶ Zcela se ztotožňuji s argumentací Baňoucha¹³⁷, který je toho názoru, že se blíží doba, kdy se toto poučení označí za zcela neúčinné, jelikož poučení, které probíhá tak, že vystresovanému, většinou právně nevzdělanému vyslychanému předloží text připomínající adhézní smlouvu o několika stranách A4, není možné označit za adekvátní. Stejně tak Baňouch se připojuje ke kritice, kdy podle něj: „*Nemá-li obviněný, který dosud nebyl trestně stíhán, obhájce, ani neabsolvoval poradu s advokátem, nejednou vyslechne poučení vyslychajícího o svých právech, což stvrdí svým podpisem, avšak tato práva si příliš neuvědomuje, protože při četbě či naslouchání poučení se zpravidla soustředí na svoji nadcházející výpověď. Tím se zbavuje možnosti plně vnímat, jaká práva má jako obviněný, což mu výrazně ztěžuje jejich využití v průběhu výslechu.*“

I přesto, že na konci poučení o svých právech musí vyslychaný stvrdit podpisem větu: „*Zvláště jsem byl poučen o svém právu podle § 33 odst. 1 trestního řádu k věci nevypovídat, k tomuto poučení uvádím, že svého práva využívám/nevyžívám*“ nelze předpokládat, že každý, kdo toto podepsal, plně rozumí svým právům. Mezi laickou veřejností je mylně odepření vypovídat často chápáno jako přiznání. Stejně tak lze často pochybovat o motivaci vyslychajícího co nejlépe vyslychanému vysvětlit jeho práva a tím si ztížit svou situaci, kdy výslech, jak bylo uvedeno výše, je jedním z nejdůležitějších důkazních prostředků.

Jsem toho názoru, že by bylo vhodné v budoucnu přepracovat poučení, které podepisuje vyslychaný během výslechu. K dané kritice problematiky se totiž nabízí alternativa: vyslychanému by se předložila psaná zjednodušená informace, ve které by bylo vysvětleno, že vyslychaný není povinen vypovídat a zároveň si uvědomuje, že mu takové učinění nemůže zhoršit jeho procesní postavení. Dále by jistě pomohlo s touto informací více seznámit laickou veřejnost.

¹³⁵ „(...) v každém období řízení vhodným způsobem a srozumitelně poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce“ Viz §2 odst. 13 trestního řádu.

¹³⁶ Ústní rozhovor ze dne 19.6.2023 s Mgr. Karlem Pelikánem, policistou ve výslužbě, který působil přes dvacet let na Obvodním oddělení Policie ČR v Mladé Boleslavi.

¹³⁷ BAŇOUC, Hynek. [Článek 40] In.: WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo, a kol. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s., 2012, s. 830.

4.2 Komparace poučení v systému kontinentálního práva a common law

Vzhledem k výše popsané situaci, která se týká praxe poučování v českém trestním řízení, bude v této podkapitole představeno srovnání s tím, jak je tento institut zakotven v právních řádech kontinentálního práva a v systému common law.

4.2.1 Kontinentální právo

V rámci kontinentálního práva je zpravidla, obdobně jako v Česku, uzákoněna povinnost vyslýchaného o jeho právech poučit, aniž by byly stanoveny přesné věty, které je nutné vyřknout při zatčení nebo při výslechu.

Německo

V Německu podle § 136 Strafprozeßordnung (StPO)¹³⁸ musí být vyslýchaný informován, že podle zákona se může k obžalobě vyjádřit nebo k věci nevyprovídat a kdykoli, ještě před svým výslechem, se poradit se svým obhájcem. Jelikož se toto ustanovení váže na výslech soudcem, ustanovení §163a odst. 4 Strafprozeßordnung (StPO) stanovuje, že se toto poučovací povinnost vztahuje i na výslech na policii. Formu poučení pak stanovuje §114b odst. 1 Strafprozeßordnung (StPO). Je zde uvedeno, že obviněný musí být neprodleně a písemně poučen o svých právech v jazyce, kterému rozumí. Je-li písemné poučení zjevně nedostatečné, musí být poskytnuto i ústní poučení. Stejný postup je třeba dodržet, pokud písemná instrukce není možná; měla by však být nahrazena, pokud je to přiměřeně možné. Obviněný by měl písemně potvrdit, že byl poučen; pokud odmítne, musí to být zdokumentováno.

Polsko

V Polsku podle Art. 244 Kodeks postępowania karnego¹³⁹ zadržané osoby musí před prvním výslechem obdržet písemné vysvětlení svých práv a pro provedení výslechu je nutné, aby podepsaly dokument, že rozumí svým právům.

Francie

Francouzské právo vyžaduje, aby byli zadrženi (*garde à vue*) poučeni v jazyce, kterému rozumí:

¹³⁸ Německý trestně-procesní zákoník.

¹³⁹ Zákon Dz.U. 1997 Nr 89 poz. 555, Kodeks postępowania karnego.

- o právu informovat příbuzného a/nebo zaměstnavatele;
- o právu na advokáta;
- (...)
- právu činit prohlášení, odpovídat na otázky nebo mlčet.¹⁴⁰

Od Francie bychom se mohli inspirovat v písemném poučení, které je povinně předkládáno vyslýchaným a jehož znění je dáno přímo zákonem. Na rozdíl od českého písemného poučení se nejedná pouze výčet ustanovení zákona, ale jsou v něm uvedena jednotlivá práva obviněných zjednodušeným jazykem. Oficiální překlad daného poučení tvoří přílohu č. 2 této diplomové práce.

4.2.2 Poučení obviněného v systému common law

Aby byl výslech obviněného či jiné jeho projevy vůle možné provést u soudu jako důkaz, je v zemích common law zpravidla nutné pronést při zadržení této osoby věty stanovené zákonem či judikaturou. Pokud není obviněný v zákonném znění poučen, není tento důkazní prostředek při soudním líčení připuštěn.

Spojené státy americké

Nutnost poučit osobu při jejím zadržení vyslovil Nejvyšší soud USA ve známém rozsudku *Miranda v. Arizona*¹⁴¹. V tomto rozsudku stanovil, že pátý dodatek americké ústavy (obsahující právo nevypovídat) se musí vykládat v tom smyslu, že u soudu nelze užít jako důkaz prohlášení obviněného, pokud žalobce nemůže prokázat, že obviněný byl informovaný o svém o právu poradit se s právníkem před výslechem a o právu proti sebeobvinění před policejním výslechem, dále že obžalovaný těmto právům nejen porozuměl, ale že se jich také dobrovolně vzdal.

Rozsudek *Miranda v. Arizona* byl mnohými právníky a soudci považován za radikální změnu amerického trestního práva, protože pátý dodatek byl tradičně chápán pouze jako ochrana Američanů před formálními druhy donucení k přiznání, jako je fyzické donucení či hrozba obvinění z trestného činu pohrdání soudem. To mělo významný dopad na vymáhání práva ve Spojených státech, protože toto poučení se stalo součástí rutinního policejního postupu.

Přesné znění poučení sice rozsudek *Miranda v. Arizona* neobsahuje (a liší se stát od státu), stanovuje však, o čem přesně má být obviněný poučen, tedy o právu nevypovídat; o tom, že cokoli,

¹⁴⁰ Art. 63-1 odst. 1 – 4 zákona no 57-1426 Code de procédure pénale.

¹⁴¹ Rozhodnutí nejvyššího soudu USA *Miranda v. Arizona*, 384 U.S. 436 ze dne 13. června 1966.

co podezřelý řekne, může být použito proti němu u soudu; že má obviněný právo na přítomnost obhájce před výslechem a během něj; a pokud si nemůže dovolit služby advokáta, má právo na to, aby mu byl ustanoven.

Velká Británie

I ve Velké Británii mají obdobu poučení podle vzoru USA, přičemž se pro toto poučení používá označení „*Police Caution*“. V okamžiku zatčení musí být zatýkaný poučen: „*Nemusíte nic říkat. Ale může to poškodit vaši obhajobu, pokud při výslechu nezmíníte něco, na co se budete odvolávat u soudu. Cokoli řeknete, může být použito jako důkaz. - You do not have to say anything. But it may harm your defence if you do not mention when questioned something which you later rely on in court. Anything you do say may be given in evidence.*”.

Toto znění bylo uzákoněno v roce 1994¹⁴² a je terčem kritiky od mnohých odborníků, a to zvláště kvůli své složitosti. Podle Beckmanové je možné, že nové poučení vyslýchané spíše zmate, než aby jim osvětlilo jejich práva.¹⁴³

Toto znění poučení bylo uzákoněno kvůli časté taktice obhajoby tzv. *Ambush defense*¹⁴⁴, která byla dle soudů a žalobců nežádoucí. Principem této taktiky je, že obhajoba přijde s novými důkazy (zejména znaleckými posudky) až během soudního líčení. Tato taktika znevýhodňuje obžalobu, protože žalobce nemá čas si nové důkazy řádně prostudovat a adekvátně na ně reagovat. Díky tomuto znění poučení tak je vyslýchaný obeznámen s tím, že důkazní prostředky představené až během soudního líčení nemusejí být soudem provedeny.

4.3 Zakázané formy donucení při výslechu

Zákaz donucení obviněného vypovídat a aktivně tak přispívat ke svému obvinění je základem zásady *nemo tenetur*. *Donucením* je myšleno jednání, kdy osoba jedná proti své svobodné vůli. Trestně-procesní sankcí za získání důkazu donucením nebo hrozby donucením pak stanoví ustanovení § 89 odst. 3 trestního řádu, tedy že takto získaný důkaz je *absolutně neúčinný*, což je nejzávažnější případ nepoužitelnosti důkazu v trestním řízení. Takto získaný důkaz nelze použít, pokud nemá být důkazem proti osobě, která použila takového nezákonného donucení nebo hrozby donucení. Tuto vadu důkazu nelze nijak dodatečně zhojit.

¹⁴² Původní poučení bylo prakticky totožné s poučením používaným v USA.

¹⁴³ BECKMAN, Diane. *You Have the Right to Be Silent... Anything You Do Not Say May Be Used against You-Is the Right to Silence in Great Britain Really a Protection*. Penn State International Law Review: Vol. 14: No. 1, Article 5, 1995, s. 96.

¹⁴⁴ Tamtéž. s 106.

Takto nezákonně získaný nelze použít bez ohledu na to, jestli svědčí ve prospěch či v neprospěch obviněného, a nezáleží ani na tom, zda byl tento důkaz získán OČTŘ nebo některou ze stran trestního řízení.¹⁴⁵

Fyzické donucení

Tato forma donucení byla z historického hlediska užita nejčastěji, a to za použití mučení, které bylo často prováděno v souladu se zákonem. Tato praktika stojí také za vznikem zásady nemo tenetur, neboť mnozí učenci upozorňovali na to, jak nespravedlivá jsou řízení, kdy je z obviněných takto výpověď získána.¹⁴⁶

Při užití násilí nezáleží na tom, jestli naplňuje skutky trestného činu, nebo jestli byl ten, kdo násilí užil, následně odsouzen. Toto násilí ovšem musí být takové intenzity, aby vedlo k získání důkazu proti vůli jiné osoby, vůči níž donucení směřuje. Obdobné platí i pro hrozbu násilím, kdy jde převážně o psychické působení na vůli osoby, od níž byl takový důkaz získán. Zákon nevyžaduje, aby šlo o hrozbu bezprostředního násilí, proto by použitelnost důkazu nebyla dána ani v případě, pokud by k realizaci hrozby mělo dojít ve vzdálenější budoucnosti.¹⁴⁷

I přes historickou zkušenost a jasně definované zákazy v zákoně občas stále dochází k nucení obviněných k doznání.

Například v roce 2016 byli v ČR dva policisté odsouzeni za trestný čin vydírání a trestný čin zneužití pravomoci úřední osoby za to, že při výslechu mimo psychického nátlaku¹⁴⁸ zadrženého bili do hlavy a šlehali do obličeje rukavicemi, až se následně zadržený skutečně přiznal k činnosti, kterou nespáchal.¹⁴⁹

Jiný pohled na posouzení psychického nátlaku a násilí při výslechu nabízí odlišné právní názory Krajského soudu v Českých Budějovicích a Nejvyššího soudu ČR v případě dvou policistů, kteří v roce 2018 při výslechu zadrženého mnohonásobného recidivisty ze zadrženého nezákonně vynutili přiznání. Konkrétně ho z něj vynutili vulgárním urážením („Zmrde jeden, vole, co kecáš, že né, ty vole!“, „To seš takovej sráč!“), dále výhrůzkami, že půjde do vazby, nebo výhrůzkami že u něj bude provedena opakovaně domovní prohlídka. Policisté dokonce užili i násilí, kdy mu jeden

¹⁴⁵ PÚRY, František. § 89 [Obecná ustanovení]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1346.

¹⁴⁶ Viz kapitola 2.

¹⁴⁷ PÚRY, František. § 89 [Obecná ustanovení]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1346.

¹⁴⁸ Zadrženého se např. ptali: „zda byl již ve sklepě, že ze sklepa není dovolání, a že ze sklepa se dostane rovnou na Bulovku, kde bude střežen policií, a zda poškozený ví, jaké věci mělo dělat za války gestapo“, viz. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2018, sp. zn. 4 Tdo 1477/2017.

¹⁴⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2018, sp. zn. 4 Tdo 1477/2017.

z vyšetřovatelů dal facku a druhý mu vyhrožoval: „*Nemel, vole, nebo ti dám lepáka ještě já.*“¹⁵⁰ Zatímco soud prvního stupně oba obviněné vyšetřovatele uznal vinnými z přečinu zneužití pravomoci úřední osoby a přečinu vydírání, oběma ve spolupachatelství, po odvolání jednoho z obviněných vyšetřovatelů (druhý spáchal sebevraždu) Krajský soud v Českých Budějovicích jako soud odvolací napadané rozhodnutí zrušil a věc posoudil pouze jako kázeňský přestupek, kdy ve svém rozsudku uvedl že: „*Soud konstatuje, že na takovémto postupu není nic zavrženíhodného, neboť orgány činné v trestním řízení nemohou vést z pozice své činnosti výslech formou diplomatických nót či opatrně našlapovat kolem vyslýchaného... Netvrdí tím soud, že je správné používat hrubé výrazy, ale pokud jsou použity, je potřeba je vnímat v celkovém kontextu situace a nikoli izolovaně*“¹⁵¹

S tímto závěrem ovšem nesouhlasil Nejvyšší soud, který byl toho názoru, že Krajský soud v Českých Budějovicích: „*Bagatelizoval předmět trestního stíhání, spáchaný skutek redukoval na méně závažné snižování důstojnosti vyslýchaného prostřednictvím vulgarit, vytrhl z kontextu některé projevy a odváděl pozornost od podstatných skutečností (...)*“ a usnesením předcházející rozsudek zrušil.

I přesto Krajský soud v Českých Budějovicích v navazujícím řízení opětovně rozhodl o tom, že nedošlo k naplnění skutkové podstaty trestných činů a opětovně věc posoudil jako kázeňský přestupek. Po znovu provedeném rozsáhlém dokazování došel k závěru, že motivem vyšetřovatelů nebylo vynutit si doznání (přimět vyslýchaného k sebeobviňování), ale nepodlehnout počátečnímu tvrzení vyslýchaného, který vinu zapíral, čemuž nevěřili.¹⁵² S tímto se ovšem nespokojil Nejvyšší soud, podle kterého Krajský soud v Českých Budějovicích nerespektoval závazný právní názor, který vyslovil ve svém předchozím rozhodnutí. Tedy i přestože v řízení nedošlo ke změně vlastních skutkových zjištění, ale pouze k účelové změně jejich slovního vyjádření, od právních závěrů Nejvyššího soudu se Krajský soud v Českých Budějovicích podstatně odchýlil.¹⁵³ Nejvyšší soud zopakoval, že rozumí úhlu pohledu na věc, který se snažil prosadit Krajský soud v Českých Budějovicích, nejde však podle něj o pohled vyvážený. Podle Nejvyššího soudu je donucování k výpovědi (zejména násilím, pohrůzkou násilí a dalšími výše zmíněnými způsoby) nepřijatelné a nelze jej právně odůvodnit.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 9. 2020, sp. zn. 7 Tdo 865/2020.

¹⁵¹ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 30. 4. 2020, sp. zn. 4 To 253/2020.

¹⁵² Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 5. 1. 2021, sp. zn. 4 To 253/2020.

¹⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 2021, sp. zn. 7 Tdo 411/2021.

¹⁵⁴ Tamtéž.

Psychický nátlak

Zatímco násilí a hrozba násilí byly hlavním způsobem vynucení spolupráce zejména v minulosti, praxe posledních desetiletí upřednostňuje spíše psychický nátlak, který se obtížněji prokazuje a kterému musí hranice nastavovat judikatura. Zatímco fyzické násilí je totiž zakázáno absolutně, zákonný psychický nátlak je jeden ze základních způsobů, jak získat z obviněného výpověď. Zákonným psychickým nátlakem se pak rozumí využití emocionálního vypětí vyslychaného, jeho ovlivnění (jehož cílem je vyvolat v prožívání a chování vyslychaného změn), a další formy psychologických taktik.¹⁵⁵

Za nezákonnou formu psychického nátlaku pak judikatura dovodila záměrně vytváření okolností výrazně nepříznivě ovlivňujících psychický stav vyslychaného¹⁵⁶ a donucení pohrůzkou vazby, nebude-li vyslychaný pravdivě vypovídat.¹⁵⁷ Dále je nezákonným psychickým donucením, pokud je obviněný při kladení otázek za účelem doplnění výpovědi nebo k odstranění neúplnosti, nejasnosti a rozporů přesvědčován, že jeho výpověď je nepravdivá a je mu předstírán názor vyslychajícího na obsah výpovědi,¹⁵⁸ nebo je-li tento výslech prováděn opakovaně jen za účelem doznání.¹⁵⁹

4.4 Úvahy de lege ferenda

I přesto, že zákaz donucení k výpovědi je silně právně ukotven na mezinárodní, ústavní a zákonné úrovni, jen z judikátů popsaných v podkapitole 4.3.1 je zřejmé, že k porušování práv obviněných stále občas dochází.

Způsob, jakým lze eventuálně zajistit, aby k výše uvedenému docházet přestalo, by dle mého názoru bylo zavedení povinnosti Policie ČR audiovizuálně nahrávat všechny výslechy, které provádí.

V současnosti probíhá drtivá většina protokolace prostřednictvím psaného přepisu výslechu do protokolu během výslechu, přičemž těmi, kdo zapisuje výpověď obviněného do

¹⁵⁵ SPURNÝ, Joža, *Psychologie výslechu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010 s. 88.

¹⁵⁶ Jako je např. výslech bezprostředně následující po dlouhodobé eskortě obviněného uskutečňovaný po dlouhou dobu i v nočních hodinách za aktivní účasti většího počtu vyslychajících, viz Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze 6. 3. 1989 sp. zn. 7 To 1/89.

¹⁵⁷ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 25. 9. 1997, sp. zn. III. ÚS 148/97, nebo usnesení Městského soudu v Praze z 15. února 1968, 5 To 11/68.

¹⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR z 25. června 1968, 11 Tz 29/68.

¹⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR z 9. dubna 1968, 7 Tz 11/68.

protokolu, jsou nejčastěji sami vyšetřovatelé. Policista, se kterým jsem vedl rozhovor ohledně mé diplomové práce, mi potvrdil, že se nikdy nestalo, že by byl zapisujícím kdokoliv jiný než policista, který vedl výslech.¹⁶⁰ S tím se může pojít řada těžkostí: pro vyslychajícího policistu může být náročné soustředit se plně na rozhovor s vyslychanou osobou a zároveň na psaní protokolu. Zapisování po jednotlivých částech přerušuje tok výslechu, důsledkem čehož se snižuje jak kvalita zápisu, tak především samotného výslechu. Navíc, výsledkem takto vedeného zápisu je většinou nikoliv doslovný přepis výroků vyslychané osoby, nýbrž spíše shrnující zápis toho, co v průběhu výslechu zaznělo.¹⁶¹ Protokol je poté v nepřítomnosti zapisovatele vyslychající povinen předložit vyslychanému ke kontrole, i tak zde ale může dojít k vypuštění informací či záměně synonym, což může být v dalším řízení stěžejní.¹⁶² Stejně tak lze pochybovat o schopnosti vyslychaného si při podpisu protokolu vybavit přesně to, co říkal.

V ustanovení § 55a odst. 1 trestního řádu sice je uvedena možnost nahrát zachycení průběhu úkonu pomocí zvukového nebo obrazového záznamu, anebo i jiného vhodného prostředku, v praxi k tomu ale často bohužel nedochází. Policista, se kterým jsem vedl rozhovor, uvedl, že během své praxe nikdy nezažil situaci, kdy by se výslech nahrával.¹⁶³ O tom, jak bude průběh úkonu kromě protokolu zachycen, rozhoduje orgán činný v trestním řízení, který úkon provádí, pokud to nevyplývá přímo ze zákona¹⁶⁴

Důvodů, proč výslechy nejsou audiovizuálně zaznamenávány, je dle policie několik. Jedním z nich je často chybějící technika, se kterou by bylo možné výslech zaznamenat. Toto lze dle mého těžko považovat za pádný důvod, jelikož v současnosti není pořízení diktafonů či obyčejných kamer velkou investicí. Dalším důvodem je nedostatek speciálních výslechových místností, ve kterých by bylo záznamové zařízení nainstalováno. Těmito místnostmi v současnosti

¹⁶⁰ Ústní rozhovor ze dne 19.6.2023 s Mgr. Karlem Pelikánem, policistou ve výslužbě, který působil přes dvacet let na Obvodním oddělení Policie ČR v Mladé Boleslavi.

¹⁶¹ A to i přesto, že podle §95 odst. 2 trestního řádu: „*Výpověď obviněného se do protokolu запиše zpravidla podle diktátu vyslychajícího, v přímé řeči a pokud možno doslova.*“ přičemž podle komentáře k tomuto ustanovení platí, že: „*výpověď obviněného (se) zásadně zaznamenává podle diktátu vyslychajícího, který za tímto účelem reprodukuje výpověď obviněného tak, aby byla zapsána v přímé řeči a doslova, tedy přesně tak, jak se vyjádřil obviněný. Požaduje-li zákon zachování těchto směrnic „zpravidla“, znamená to, aby formulace výpovědi obviněného, i když nebude zachycena v doslovném znění a v přímé řeči, pokud možno přesně odrážela obsah vyjádření obviněného a jeho odpovědi na jednotlivé otázky.*“ Viz PÚRY, František. § 95 [Protokol o výslechu]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1428.

¹⁶² Liga lidských práv. *PROCESNÍ PRÁVA OPTIKOU KAMERY*. Národní zpráva - Česká republika, 2019. s. 11.

¹⁶³ Ústní rozhovor ze dne 19.6.2023 s Mgr. Karlem Pelikánem, policistou ve výslužbě, který působil přes dvacet let na Obvodním oddělení Policie ČR v Mladé Boleslavi.

¹⁶⁴ KRÁL, Vladimír [§ 55a Použití zvláštních prostředků při protokolaci] In: AUEROVÁ, J., AUGUSTINOVÁ, P., BOHUSLAV, L., DRAŠTÍK, A., DURDÍK, T., FENYK, J., HÁJEK, R., HERCZEG, J., KADLEC, J., KAISER, T., KANDALCOVÁ, A., KMEC, J., KOCINA, J., KOUŘIL, I. a kol. *Trestní řád: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer.

nedisponuje každé policejní oddělení a nyní většinou slouží pro výslech zvláště zranitelných obětí.¹⁶⁵ Dalším důvodem je dle Policie ČR i nedostatek personálu. Zatímco dříve měli vyšetřovatelé u sebe běžně i zapisovatele, nyní protokolaci provádí většinou sám kriminalista vedoucí výslech. V případě, že by policisté výslech pouze nahrávali, vznikla by nutnost daný záznam přepsat, což by mohla být práce i na několik hodin.¹⁶⁶ A konečně největším problémem se jeví neochota policistů samotných k nahrávání přistoupit. Policisté dotazovaní v rámci průzkumu se shodovali, že: „*přítomnost kamery by znervózňovala obě strany výslechu: od obecné obavy ze stresu, jenž by mohl být praxí postupně odbourán, až po strach z toho, že by v případě nahrávání museli vyslychající vážít každé slovo, jež by poté i při provedení výslechu v nejlepší víře mohlo být zpětně podrobena kritice či dokonce buzeraci ze strany nadřízených.*“¹⁶⁷

Jsem přesvědčen, že dojde-li odborná společnost k tomu, že klady nahrávání výslechů převažují nad jejich zápory, dojde k úbytku případů, kdy dochází k pošlapání procesních práv obviněných.

¹⁶⁵ ŠTĚTÍNSKÁ, Soňa. *Speciální výslechové místnosti*. Krajské ředitelství policie Moravskoslezského kraje, oddělení tisku a prevence. [online] [cit. dne 26.4.2023] Dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/krajske-reditelstvi-severomoravskeho-kraje-zpravodajstvi-specialni-vyslechove-mistnosti.aspx>

¹⁶⁶ Liga lidských práv. *PROCESNÍ PRAVA OPTIKOU KAMERY*. Národní zpráva - Česká republika, 2019. s. 24.

¹⁶⁷ Tamtéž. s. 25.

5 Výslech a výpověď svědka

Výpověď svědka je základním a nejdůležitějším důkazním prostředkem v trestním řízení.¹⁶⁸ Jelikož některé okolnosti významné pro rozhodnutí lze objasnit a prokázat často jen pomocí svědecké výpovědi (např. údaje, jaký vztah měl obviněný k jiným osobám, jak se choval v určité situaci, kterou svědek pozoroval atd.), má tato výpověď velký význam pro rozhodnutí ve věci. Je také významnou součástí základních práv obviněného ve smyslu § 33 odst. 1 trestního řízení, podle kterého má právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a dále podle čl. 6 odst. 3 písm. d) EÚLP podle kterého má obviněný právo vyslýchat nebo dát vyslýchat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch.¹⁶⁹

Svědkiem je pak fyzická osoba rozdílná od obviněného, která byla vyzvána OČTŘ, aby jako svědek vypovídala o skutečnostech, které vnímala svými smysly.¹⁷⁰

5.1 Možnost svědka odepřít výpověď

V této kapitole bude shrnuta aplikační praxe a problémy, které se vyskytují společně s institutem odepření svědecké výpovědi v trestním řízení. Zákonnému ukotvení a filosofii za možností svědků odepřít výpověď jsem se věnoval v kapitole 3.3.1.

Stejně jako v případě výslechu obviněného, musí být svědek vždy řádně poučen o svém právu odepřít výpověď, aby byla tato výpověď zákonná.¹⁷¹ Takto poučen pak musí být svědek každým výslechem¹⁷² a musí jednoznačně vyjádřit, zda využívá tohoto práva, či nikoli, aby nebylo pochyb o jeho projevené vůli. Na druhé straně však není nutné, aby svědek použil zákonnou formulaci, že „*nevyužívá práva odepřít výpověď*“¹⁷³. Obsah poučení o právu odepřít výpověď a vyjádření osoby oprávněné odepřít výpověď je nutné uvést do protokolu (viz § 55 odst. 1 písm. e) trestního řádu). Nedostatek poučení je vadou řízení, kterou je možné odstranit jedinež opakovaným výslechem svědka s řádným poučením a jeho výslovným vyjádřením. Vadnou výpověď bez poučení pak nelze použít jako důkaz.¹⁷⁴ Tuto vadnou svědeckou výpověď je nutné z tohoto

¹⁶⁸ JELÍNEK, Jiří [Jednotlivé důkazní prostředky] In: JELÍNEK Jiří a kol. *Trestní právo procesní*, 5. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 414.

¹⁶⁹ PÚRY, František. § 97 [Povinnost svědčit]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1434.

¹⁷⁰ SPURNÝ, Joža. *Psychologie výslechu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. s. 17.

¹⁷¹ Viz § 101 odst. 1 trestního řádu.

¹⁷² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z 16. 11. 1976 sp. zn. 4 Tz 23/76.

¹⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 2. 1998 sp. zn. 1 Tzn 28/97.

¹⁷⁴ DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád. Komentář*. I. Díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, s. 891.

hlediska brát za jediný celek a nelze některou její část (např. tu, ze které je možné dovodit, že by se jimi svědek vystavil nebezpečí trestního stíhání) oddělovat od ostatních, a tím tuto vadu výpovědi obcházet.¹⁷⁵ Stejně tak nelze tuto vadu zhojit dodatečným prohlášením svědka, že nehodlal využít svého práva odepřít výpověď před takovým výsledkem.

5.1.1 Právo svědka uvedeného v § 100 odst. 1 trestního řádu odepřít výpověď

V případě svědků uvedených v § 100 odst. 1 trestního řádu, tedy příbuzného obviněného v pokolení přímém, jeho sourozence, osvojitele, osvojence, manžela, partnera a druha platí, že důvodem vzniku a trvání práva na odepření výpovědi je samotná existence příbuzenského vztahu svědka k obviněnému, tedy jedná se o zcela objektivní statusovou otázku. Tito svědci mají právo na to odepřít celou svoji výpověď bez dalšího, aniž by bylo nutno zkoumat další skutečnosti. U všech těchto příbuzenských vztahů platí, že musí existovat v době, kdy by mělo dojít k výsledku svědka, přičemž nezáleží na tom, zda tento vztah existoval v době události, o níž svědek vypovídá.

5.1.2 Právo svědka uvedeného v § 100 odst. 2 trestního řádu odepřít výpověď

Dle výše uvedeného ustanovení platí, že: „*Svědka je oprávněn odepřít podání výpovědi také tehdy, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželce, partnerce nebo druhce anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmou by právem pociťoval jako újmu vlastní.*“

Na rozdíl od § 100 odst. 1 trestního řádu se postup podle tohoto ustanovení uplatní pouze za situace, když tyto blízké osoby nejsou obviněnými ve věci, v níž je svědek vyslýchán. Pokud by obviněné byly, má přednost odepření výpovědi podle § 100 odst. 1 trestního řádu. Dále, na rozdíl od případu uvedeného v § 100 odst. 1 trestního řádu, má tedy svědek v tomto případě zásadně povinnost vypovídat a právo na odepření výpovědi může uplatnit jen v takovém rozsahu, v jakém je možnost, že by svou výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě samému nebo dalším osobám, které jsou v příbuzenském nebo obdobném vztahu k svědkovi.¹⁷⁶

Za způsobení nebezpečí trestního stíhání je třeba považovat nejen případ, když hrozí uvedeným osobám zahájení trestního stíhání, ale i případ, kdy by svědek osobě již stíhané pro trestný čin přitížil svou výpovědí nebo přispěl k jejímu usvědčení.¹⁷⁷ Dále, lze-li tuto skutečnost

¹⁷⁵ PÚRY, František. § 100 [Právo odepřít výpověď]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1474.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 20. dubna 2021 sp. zn. III. ÚS 1679/20.

zjistit, aniž by byl porušen smysl zákazu k sebeobviňování, nemá svědek právo odmítnout vypovídat v případě, že by stíhané jednání mohlo být u takového svědka posouzeno pouze jako přestupek.¹⁷⁸

V recentní judikatuře bylo dále dovozeno, že osoba, která je formálně vyslýchána v postavení svědka, ale která má materiálně postavení pachatele, resp. obviněného, se nemůže dopustit křivé výpovědi. Ústavní soud ve svém nálezu uvedl, že: „*Skutečnost, že pachatel má, být v postavení svědka, možnost odepřít výpověď o svém, do té doby třeba neznámém trestném jednání, nedává státu možnost jej sankcionovat v případě, že této možnosti nevyužije a uvede výpověď nepravdivou. Není tedy rozhodné, v jakém právním postavení pachatel o své trestné činnosti vypovídá, stejně tak je nerozhodné, v jakém druhu a fázi řízení tak činí. Při posouzení trestní odpovědnosti pachatele za jeho výpověď je tak rozhodujícím kritériem její obsah. Zastírá-li pachatel obsahem výpovědi jiné své trestné jednání, nemůže být shledán vinným ze spáchání křivé výpovědi.*“¹⁷⁹

5.2 Posuzování možnosti svědka odepřít výpověď

Přečteme-li si znění § 100 odst. 2 trestního řádu, vyvstane na mysl logická otázka: Odmítne-li svědek vypovídat z důvodu, že by zapříčinil trestní stíhání sobě nebo osobě blízké, jak může tuto skutečnost prokázat OČTŘ¹⁸⁰, aniž by jim prozradil informace, které by mohly vést právě k tomu trestnímu stíhání? Na tuto otázku bohužel nenabízí odpověď zákon, proto musí být dovozena judikaturou.

Aby mohl svědek odepřít výpověď, musí pro to uvést důvody, jak je dle mého názoru správně „uzákoněno“ v návrhu nového trestního řádu.¹⁸¹ Odmítne-li svědek tyto důvody uvést a zároveň odmítne svědčit, může být k uvedení důvodů být nucen uložením pořádkových pokut.¹⁸²

Co se týče otázky, do jaké hloubky musí svědek při svém odůvodnění jít, judikatura říká, že nelze žádat odůvodnění tak podrobné, aby tím toto právo ztrácelo praktický význam a aby byl svědek nucen vyrazit to, co ho zákon opravňuje zamlčet.¹⁸³

¹⁷⁸ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 8. 7. 1998, sp. zn. 8 To 470/98.

¹⁷⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 11. 2022, sp.zn. IV. ÚS 1536/22.

¹⁸⁰ O oprávněnosti odepření výpovědi rozhoduje orgán OČTŘ, který svědka vyslýchá (resp. hodlá ho vyslechnout), a to jako o otázce předběžné ve smyslu § 9 odst. 1.

¹⁸¹ „Svědka je oprávněn odepřít vypovídat, jestliže by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě jemu blízké. Na výzvu orgánu činného v trestním řízení je povinen tento důvod věrohodně doložit.“ viz § e12 návrhu nového trestního řádu.

¹⁸² Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 5.1994 sp. zn. 8 To 5/94.

¹⁸³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z 3. 6. 1983 sp. zn. 5 Tz 14/83.

Základní rámec pro možnost svědka odepřít výpověď pak stanovil Ústavní soud ve svém nálezu III. ÚS 149/97. V tomto nálezu dovedl, že právo svědka odepřít výpověď na rozdíl od odmítnutí výpovědi podle § 100 odst. 1 není absolutní, tedy že neplatí na výpověď jako celek. Svědek tak nemůže odmítnout vypovídat, pouze má právo ve svém monologu vynechat to, co pokládá pro sebe, nebo pro osoby blízké za nebezpečné. Teprve když mu jsou kladeny upřesňující či doplňující otázky, přísluší mu oprávnění odpověď na ně odmítnout.¹⁸⁴

V tomto stejném nálezu se Ústavní soud vyjádřil i ke kritériím důvodnosti odepření výpovědi. Dovedl, že tyto kritéria: *„jsou výrazně flexibilní a v rozhodovací praxi se mohou vzájemně významně lišit, takže je dostatečně vyčerpávajícím způsobem nelze vtěsnat do obecného pravidla (výkladu); vždy však musí platit, že při úvaze nad důvodností odepření výpovědi nelze výpověď od odpírajícího svědka vyžadovat takové údaje, které by ve své konkrétnosti mohly pro něj vytvořit takovou situaci, v níž by byl na svém ústavně zaručeném základním právu (čl. 37 odst. 1 Listiny základních práv a svobod) zkrácen nebo jen ohrožen.“*. Ústavní soud tedy nechal na vyšetřovacích orgánech, aby posoudili oprávněnost jednotlivých odepření výpovědí. Zdůraznil pouze, že právo na zákaz sebeobviňování má přednost v případě kolize s jinými zájmy.

Významným recentním soudním rozhodnutím, které se věnovalo možnosti svědka odepřít výpověď, a které navazuje na výše uvedený nálezný a dále ho rozvádí, je nálezný Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1679/20 ze dne 20. dubna 2021.

V tomto případě byla stěžovatelka, která byla sama trestně stíhána za distribuci drog v jiném trestním řízení, předvolána k výslechu jako svědek, aby vypovídala o tom, zda nakupovala drogy od obviněných v tomto případě. Stěžovatelka následně odmítla svědčit a uvedla, že výpověď by jí mohla uškodit v její vlastní trestní věci, kde je stíhána pro stejnou trestnou činnost, a byla by tak nucena vypovídat sama proti sobě. V návaznosti na tuto svou odpověď byla stěžovatelka policejním orgánem poučena o tom, že se má toliko vyjádřit k tomu, zda někdy od obviněných obdržela drogy, nemusí sdělovat, jak s ním pak dále naložila. Pokud by jí byly kladeny otázky v tomto smyslu, tak teprve tehdy může svou výpověď odepřít. I tak ale stěžovatelka vypovídala odmítla a následně od policejního orgánu obdržela pořádkovou pokutu. Policejní orgán argumentoval, že byla-li stěžovatelka vyzvána, aby se toliko vyjádřila, zda koupila či dostala od obviněných drogy, mohla se k tomu vyjádřit i bez toho, aby uvedla, jak s nimi dále naložila.

¹⁸⁴ Nálezný Ústavního soudu ze dne 4. 12. 1997, sp. zn. III. ÚS 149/97.

Stěžovatelka si tedy podle policejního orgánu touto výpovědí nemohla způsobit trestní stíhání, navíc za situace, kdy už proti ní trestní stíhání zahájeno bylo.

S touto argumentací se ovšem neztotožnil Ústavní soud, podle kterého, pocítovala-li subjektivně stěžovatelka, že by jí její svědecká výpovědi mohla uškodit a zároveň v daném případě objektivně nešlo o bezdůvodné odepření vypovídat, je to důvod legitimní a dostatečný pro naplnění jejího práva podle § 100 odst. 2 trestního řádu. Ústavní soud nepřisvědčil ani argumentu, že žádné trestní stíhání si svou výpovědí přivodit nemohla, neboť již v okamžiku, kdy svědeckou výpověď měla podat, trestně stíhána byla. Stěžovatelka by podle Ústavního soudu svou svědeckou výpovědí své stávající trestní obvinění především utvrzovala, což je v rozporu s čl. 37 odst. 1 Listiny. Nadto Ústavní soud uvedl, že za: *„nebezpečí způsobení si trestního stíhání ve smyslu čl. 37 odst. 1 Listiny lze považovat i zhoršení svého postavení například v důsledku rozšíření trestního stíhání pro další skutky anebo v důsledku naplnění kvalifikované podstaty trestného činu, která obviněného ohrožuje vyšší trestní sazbou.“*

Shrneme-li vše výše uvedené, docházíme k těmto závěrům:

1. Svědek má podle § 100 odst. 2 trestního řádu právo odepřít výpověď.
2. Svědek musí toto odepření výpovědi alespoň v hrubých obrysech zdůvodnit.
3. Zdůvodnění ovšem nemá jít do takové hloubky, aby svědek způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, nebo osobám uvedeným v § 100 odst. 2 trestního řádu.
4. Na to, podle čeho mají OČTŘ hodnotit, zda je odepření výpovědi důvodné, neexistuje návod ani předepsaná kritéria. Vzhledem k individualitě každého trestního řízení musí být každý případ posouzen s ohledem na jeho specifické prvky.

Závěr

Diplomová práce byla věnována zásadě nemo tenetur, jedním z nejdůležitějších práv obhajoby a zásadě, která je jedním z definičních znaků současného kontinentálního trestního řízení. Ambicí této práce bylo komplexně přistoupit k této zásadě a pomocí relevantních zdrojů popsat, proč byla zavedena do právního řádu ČR a v jakém rozsahu ovlivňuje současné trestní řízení. Hlavní pozornost byla věnována uplatnění zásady nemo tenetur při výslechu obviněného a svědka.

Na otázku, zda je zásada nemo tenetur zásadou i přesto, že není uvedena v § 2 trestního řádu, jsem odpověděl kladně kvůli skutečnosti, že splňuje definiční znaky zásady a přiklonil se k doktrinálnímu názoru, že může být označena i jako základní zásada trestního řízení.

V dějepisné části této diplomové práce byl zdůrazněn význam zásady nemo tenetur, a to za využití popisu historické zkušenosti v Českých zemích s touto zásadou. Zároveň jsem přiblížil, proč je v dnešní době kladen důraz na její důsledné uplatňování, tedy negativní zkušenosti s inkvizičním procesem, kdy přiznání vynucená torturou byla fakticky bezcenná a aplikace zásady nemo tenetur měla za úkol být překážkou proti mučení obviněných. Tato historická zkušenost je na rozdíl od zemí západní Evropy relativně nedávná, jelikož za komunistického režimu, k jehož pádu teprve v roce 1989, stále docházelo k nerespektování této zásady.

V kapitole třetí byly uvedeny mezinárodní smlouvy o lidských právech, kterými je ČR vázána a které obsahují zásadu nemo tenetur. Největší pozornost jsem věnoval Evropské úmluvě o lidských právech a rozhodnutím Evropského soudu pro lidská práva, jelikož české soudy tyto rozhodnutí pravidelně citují ve svých odůvodněních a jsou důležitým podkladem při stanovování hranic zásadě nemo tenetur v českém vnitrostátním právu.

Speciální pozornost jsem pak věnoval výslechu a výpovědi obviněného z pohledu zásady nemo tenetur, tedy jeho právu odmítnout vypovídat a způsobu, jakým musí být o tomto právu obviněný poučen. Zde jsem došel k závěru, že poučení obviněných o možnosti odmítnout vypovídat v ČR je nedostatečné a pro laiky obtížně pochopitelné. Jsem toho názoru, že by se písemné poučení obviněných mělo přepracovat na poučení o jednoduchých větech vysvětlující obviněným jejich práva srozumitelnými slovy. Dále jsem pomocí úvah de lege ferenda došel k závěru, že by bylo vhodné nahrávat veškeré výslechy, aby se zvýšila jistota, že v praxi nedochází k porušování zásady nemo tenetur.

V poslední části jsem pak shrnul důležité aspekty výslechu svědka a popsal postup, jakým způsobem se má podle Ústavního soudu postupovat v případě, kdy příslušné orgány rozhodují o možnosti svědka odepřít výpověď.

Seznam použitých zkratk

zásada nemo tenetur	zásada nemo tenetur se ípsum accusare
OČTŘ	orgány činné v trestním řízení
trestní řád	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky
LZPS	usnesení č. 2/1993 Sb. - Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
SDEU	Soudní dvůr Evropské unie
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
Pakt	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
ř.z.	říšský zákon
EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. 3. přeprac. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1993.

BLÁHOVÁ, Ivana, Lukáš BLAŽEK, Jan KUKLÍK a Jiří ŠOUŠA. *Oběti komunistické spravedlnosti: právní aspekty politických procesů 50. let 20. století.* Praha: Auditorium, 2013, 378 s. ISBN 978-80-87284-48-3.

BOBEK, Michal, MOLEK Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví.* Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, 1005 s. ISBN 978-80-210-4844-7.

COHEN, Abraham. *Everyman's Talmud.* New York: Dutton, 1949. 406 s. ISBN: 978-08-0521-032-3.

DRAŠTÍK, Antonín a Jaroslav FENYK. *Trestní řád: komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2017, 2 svazky (xxviii, 1383 stran, xxi, 1117 stran). ISBN 978-80-7552-600-7.

FENYK, Jaroslav, CÍSAŘOVÁ, Dagmar, GŘIVNA, Tomáš, a kol. *Trestní právo procesní.* 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, 952 s. ISBN: 978-80-7598-306-0.

HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. *Listina základních práv a svobod.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, 1413 s. ISBN 978-80-7400-812-2.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní,* 5. vydání. Praha: Leges, 2018, 863 s. ISBN 978-80-7502-278-3.

JELÍNEK, Jiří a kol.: *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení,* Leges, Praha 2020, 554 s. ISBN 978-80-7502-444-2.

JELÍNEK, Jiří a kol: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou.* 9. vydání. Praha: Leges, 2022, 1424 s., ISBN: 978-80-7502-637-8.

JELÍNEK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu.* Praha: Leges, 2016, 224 s. ISBN 978-80-7502-155-7.

KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: historie působení StB jako mocenského nástroje KSČ 1948-1956.* 2. vydání (1. vydání v nakladatelství Kniha Zlín). Zlín: Kniha Zlín, 2021, 397 s. ISBN 978-80-7662-136-7.

KLABOUC, Jiří. *Staré české soudnictví: jak se dříve soudívalo.* Praha: Orbis, 1967, 417 s.

KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře.* Praha: Karolinum, 2002, 419 s. ISBN 80-246-0483-3.

- KUKLÍK, Jan, ADAMOVIČ, Karolina, BĚLOVSKÝ Petr, et al. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011, 426 s. ISBN 978-80-87284-17-9.
- MALÝ, Karel (ed.). *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Praha: Karolinum, 2013, 783 s. ISBN 978-80-246-2117-3.
- MALÝ, Karel a kol.: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4.
- MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, 269 s. ISBN 80-85903-01-6.
- MAREČKOVÁ, Marie. *České právní a ústavní dějiny: stručný přehled a dokumenty*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 449 s. ISBN 80-244-1502-X.
- MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 573 s. ISBN 978-80-7357-748-3.
- MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019, 337 s. ISBN 978-80-7502-387-2.
- SPURNÝ, Joža. *Psychologie výslechu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 154 s. ISBN 978-80-7380-153-3.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 4720 s., ISBN: 978-80-7400-465-0.
- ŠIMOVČEK, Ivan. *Kriminalistika*. Bratislava: Iura Edition, 2001, 326 s. ISBN 80-89047-12-2.
- WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo, a kol. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s., 2012, 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6.

2. Odborné články

- BECKMAN, Diane. *You Have the Right to Be Silent... Anything You Do Not Say May Be Used against You-Is the Right to Silence in Great Britain Really a Protection*. Penn State International Law Review: Vol. 14: No. 1, Article 5, 1995.
- DARROW-KLEINHAUS, Suzanne. *The Talmudic Rule Against Self-Incrimination and the American Exclusionary Rule: A Societal Prohibition Versus an Affirmative Individual Right*. NYL Sch. J. Int'l & Comp. L., 2001.
- HERMANOVSKÝ, Pavel. *K pojetí základních zásad trestního řízení*. Stát a právo 23, 1986.

3. Seznam použitých internetových zdrojů

Důvodová zpráva k návrhu nového trestního řádu [online]. [cit. 1.3.2023]. Dostupné z: <https://rekodifikacnictvrtky.cz/>

KRUPKA, Jaroslav. Temné výročí: Před 770 lety povolil papež u výslechů mučení, mělo svá pravidla [online], denik.cz, [cit. 3.5.2023], Dostupné z: https://www.denik.cz/ze_sveta/ad-extirpanda-inocenc-iv-inkvizice-pravidla-muceni-tortura.html

MUSIL, Jan. *Zákaz donucování k sebeobviňování (nemo tenetur se ipsum accusare)* [online]. MVCR, [cit. 3.5.2023] Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/4-2009-zakaz-donucovani-k-sebeobvinovani-nemo-tenetur-se-ipsium-accusare.aspx>.

Návrh nového trestního řádu [online]. [cit. 1.3.2023]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>

Rekodifikace trestního práva procesního. In <https://justice.cz/> [online]. [cit. 1.3.2023]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>

ŠTĚTÍNSKÁ, Soňa. Speciální výslechové místnosti. Krajské ředitelství policie Moravskoslezského kraje, oddělení tisku a prevence. [online] [cit. dne 26.4.2023] Dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/krajske-reditelstvi-severomoravskeho-kraje-zpravodajstvi-specialni-vyslechove-mistnosti.aspx>

4. Seznam použitých právních předpisů

Constitutio Criminalis Josephina.

Constitutio Criminalis Theresiana.

Dz.U. 1997 Nr 89 poz. 555, Kodeks postępowania karnego.

Zákon č. 2012/C 326/02, Listina základních práv evropské unie.

Obečný soudní řád kriminální.

Sdělení č. 209/1992 Sb. federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

Strafprozeßordnung (StPO).

Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Všeobecný zákoník o zločinech a trestech za ně.

Vyhláška č. 143/1988 Sb. ministra zahraničních věcí ze dne 18. srpna 1988 o Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

Vyhláška ministerstva zahraničních věcí č. 120/1976 sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Zákon č. 117/1852 Ř. z. ze dne 27. května 1852 o zločinech, přečinech a přestupcích.

Zákon č. 119/1873 Ř. z. ze dne 23. května 1873, trestní řád. („Glaserův“).

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictvích ve věcech mládeže.

Zákon č. 250/2016 Sb., zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich.

Zákon č. 273/2008 Sb. o Policii ČR.

Zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád.

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Zákon č. 64/1956 Sb. zákon o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 87/1950 o trestním řízení soudním.

Zákon no. 57-1426 Code de procedure pénale.

Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích.

5. Seznam použité judikatury

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 25. 9. 1997, sp. zn. III. ÚS 148/97.

Nález Ústavního soudu ze dne 11. 10. 2007, sp. zn. III. ÚS 528/06.

Nález Ústavního soudu ze dne 12. února 2019 sp. zn. III. ÚS 2204/17.

Nález Ústavního soudu ze dne 15. 11. 2022, sp.zn. IV. ÚS 1536/22.

Nález Ústavního soudu ze dne 16.02.1995 sp. zn. III. ÚS 61/94.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2001 sp. zn. Pl. ÚS 29/2000.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2021 č.j. III.ÚS 1679/20.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2021 sp. zn. III. ÚS 1679/20.

Nález Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2006, sp. zn. III. ÚS 451/04.

Nález Ústavního soudu ze dne 23.06.2005 sp. zn. II. ÚS 255/05.

Nález Ústavního soudu ze dne 25. 6.2002 sp. zn. Pl.ÚS 36/01.

Nález Ústavního soudu ze dne 4. 12. 1997, sp. zn. III. ÚS 149/97.

Nález Ústavního soudu ze dne 4. 3. 1998, sp. zn. I.ÚS 394/97.

Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2018, sp. zn. II. ÚS 3525/16.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva *Funke v. France* ze dne 25. února 1993, sp. zn. 10828/84.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva *Jalloh v. Německo* ze dne 11. června 2006, sp. zn. 54810/00.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva *John Murray v. the United Kingdom* ze dne 8. února 1996, sp. zn. 18731/91.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva *Saunders v. the United Kingdom*, ze dne 17. prosince 1996, sp. zn. 19187/91.

Rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie ze dne 2. února 2021, DB v Commissione Nazionale per le Società e la Borsa (Consob), C-481/19, ECLI:EU:C:2021:84.

Rozhodnutí Výboru pro lidská práva při OSN *Nallaratnam Singarasa v. Sri Lanka*, Communication No. 1033/2001, U.N. Doc. CCPR/C/81/D/1033/2001 ze dne 23. srpna 2004.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 2. 1998 sp. zn. 1 Tzn 28/97.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z 16. 11. 1976 sp. zn. 4 Tz 23/76.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z 3. 6. 1983 sp. zn. 5 Tz 14/83.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR z 25. června 1968, 11 Tz 29/68.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR z 9. dubna 1968, 7 Tz 11/68.

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 19. října 1989, *Orkem v Komise*, C-374/87, ECLI:EU:C:1989:387.

Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 30. 4. 2020, sp. zn. 4 To 253/2020.

Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 5. 1. 2021, sp. zn. 4 To 253/2020.

Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 8. 7. 1998, sp. zn. 8 To 470/98.

Usnesení Městského soudu v Praze z 15. února 1968, 5 To 11/68.

Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze 6. 3. 1989 sp. zn. 7 To 1/89.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 9. 2020, sp. zn. 7 Tdo 865/2020.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 2021, sp. zn. 7 Tdo 411/2021.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2018, sp. zn. 4 Tdo 1477/2017.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 5. 1994 sp. zn. 8 To 5/94.

6. Seznam ostatních zdrojů

AKVINSKÝ, Tomáš. Theologická summa. II-II. 69, 1 arg. 1. Soukup (red.). Olomouc, 1937–1940.

BRANDL, Vincenc (ed.). *Kniha Rožmberská*. Nákl. Jednoty právnické, 1872.

Důvodová zpráva k zákonu č. 178/1990 Sb. kterým se mění a doplňuje trestní řád.

Důvodová zpráva k zákonu č. 55/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související.

Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Evropský soud pro lidská práva. 2022.

INOCENCE IV. *Ad extirpanda* (1252).

Liga lidských práv. *PROCESNÍ PRÁVA OPTIKOU KAMERY*. Národní zpráva - Česká republika, 2019.

Obecný komentář Výboru pro lidská práva při OSN sp. zn. CCPR/C/GC/32 ze dne 23. srpna 2007.

Práva městská království českého.

Sdělení VONS č. 264 z 20. září 1981.

Stanovisko Generálního advokáta Pikamäeho v *DB v Commissione Nazionale per le Società e la Borsa (Consob)* ze dne 27. října 2020.

Seznam příloh

1. Poučení obviněného před výslechem
2. Poučení obviněného _ Francie

Zásada nemo tenetur se ipsum accusare

Abstrakt

Tato diplomová práce se věnuje zásadě nemo tenetur se ipsum accusare (zásadě zákazu donucení k sebeobviňování), jedním z nejdůležitějších práv obhajoby v trestním řízení. Diplomová práce poskytuje ucelený pohled na zásadu nemo tenetur a její uplatnění v českém právním řádu, kdy speciální pozornost je věnována výslechu obviněného a svědka.

Práce začíná výkladem pojmu „zásada“ v právu a zařazuje zásadu nemo tenetur jako základní zásadu trestního řízení, i přestože není explicitně vyjmenována v § 2 trestního řádu. Druhá kapitola se věnuje historickému vývoji zásady nemo tenetur ve starověku a jejímu následnému mu vývoji na území českého státu.

V další části diplomové práce jsou zkoumány lidskoprávní mezinárodní smlouvy, kterými je Česká republika vázaná a které obsahují zásadu nemo tenetur. Dále je zde rozebráno právní zakotvení zásady nemo tenetur v českém vnitrostátním právu, jak na ústavní, tak zákonné úrovni, a to včetně nového návrhu trestního řádu. Následuje kapitola věnující se výslechu obviněného, ve které jsou popsány meze mezi zákonným a nezákonným donucením při výslechu obviněného. Dále tato kapitola obsahuje popis institutu poučení o právu obviněného nevypovídat, včetně mezinárodní komparace tohoto poučení. Poslední kapitola je věnována výslechu svědka a jeho právu odepřít výpověď v případě, že by jí mohl způsobit nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. Práce dále zkoumá postupy orgánů činných v trestním řízení při zjišťování, zda je toto odepření výpovědi ze strany svědka důvodné.

Klíčová slova: nemo tenetur se ipsum accusare, dokazování, zásada

Principle nemo tenetur se ipsum accusare

Abstract

This thesis is devoted to the principle of nemo tenetur se ipsum accusare (the right against self-incrimination), one of the most important rights of the defense in criminal proceedings. This thesis provides a comprehensive view of the principle of nemo tenetur and its application in the Czech legal system, where special attention is paid to the interrogation of the accused and the witness.

Thesis begins with an interpretation of the term "principle" in law and includes the principle of nemo tenetur as a basic principle of criminal proceedings, even though it is not explicitly listed in § 2 of the Criminal Code. The second chapter is devoted to the historical development of the nemo tenetur principle in ancient times and its subsequent development on the territory of the Czech state.

In the next part of the thesis, international human rights treaties to which the Czech Republic is bound and which contain the principle of nemo tenetur are examined. Furthermore, the legal embedding of the principle of nemo tenetur in Czech national law, both at the constitutional and statutory level, including the new draft of the Criminal code, is discussed in this chapter. This is followed by a chapter devoted to the interrogation of the accused, where the limits between legal and illegal coercion in the questioning of the accused are described. Furthermore, this chapter contains a description of the institution of warning on the right of the accused not to testify, including an international comparison of this warning. The last chapter is devoted to the questioning of the witness and their right to refuse to testify in the event that they could cause the danger of criminal prosecution for themselves or a person close to them. The thesis further examines the procedures of law enforcement authorities in determining whether this denial of testimony by the witness is justified.

Keywords: nemo tenetur se ipsum accusare, evidence, principle